

Případy zběhnutí do zahraničí od Pohraniční stráže v osmdesátých letech dvacátého století

► Pavel Navrátil – Martin Pulec

Předkládaný text přivádí čtenáře do osmdesátých let dvacátého století. Do doby, kdy normalizační proces po roce 1968 slavil dočasný úspěch a ti, kteří se podíleli na moci, žili se zbytkem společnosti v příměří, které jako by bylo výsledkem nepsané společenské smlouvy. Za respektování výsadního mocenského postavení Komunistické strany Československa (KSČ) se nabízel relativně klidný a pohodlný život na spotřební bázi a existovala i možnost vlastní realizace v různých legálních či pololegálních a trpěných subkulturách. Většinová společnost tyto možnosti přijala a opoziční hlasy zpochybňující daný stav byly jen málo slyšitelné. „Bezčasí“ částečně narušila až gorbačovská perestrojka, jen neochotně akceptovaná tehdejším ústředním výborem KSČ.

Akty souhlasu se společensko-politickým *fait accompli* byly rázu formálního (např. známé „zdobení oken na oslavu“), ale i rázu až bolestivě konkrétního. Mezi ty druhé patřil nástup na dvouletou vojenskou službu v rámci zákonem uložené branné povinnosti. V řadách branců byli mnozí, kterým v ruce zůstal černý Petr ve formě povolávacího rozkazu k Pohraniční stráž (PS). Z povolance se rázem stal příslušník represivní složky komunistického aparátu, jehož základním úkolem bylo bránit i za cenu použití zbraně jiným občanům v naplnění práva svobody pohybu.¹ I když byly oficiální snahy plnit kontingenty k PS z prorežimně směřovaných rodin, ne vždy se záměr podařilo naplnit a stejně tak ne vždy daný jednotlivec svoji dočasnou roli přijal. Dokumentace posledně zmíněných případů je cílem předkládaného článku.

Oproti stávající odborné literatuře zabývající se předmětnou tematikou přináší tento příspěvek ucelenou informaci o počtu zběhů do zahraničí za poslední dekádu vlády jedné strany a současně předkládá vybrané sondy ve formě podrobně popsaných případů. Článek je tedy rozdělen na dvě části: tabulkovou s chronologicky řazeným výčtem zběhnutí a textovou s popisem jednotlivých případů. Druhou část dokreslují příložené obrazové přílohy.

1 Československo se ke svobodě cestování formálně zavázalo přijetím Závěrečného aktu Helsinské konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě z 1. 8. 1975, ovšem skutečně pouze formálně.

Ačkoli jsou události dále rozděleny podle místa dějství, autoři nechtějí vzbudit dojem, že způsob ostražiny hranic byl v tomto období odlišný na „západních“ a „jižních“ hranicích: výkon služby byl v obou úsecích obdobný. K členění na rakouské a německé případy bylo přistoupeno z praktických důvodů dělbou práce: ty z rakouské hranice zpracoval Pavel Navrátil a z německé Martin Pulec, který je i autorem úvodu a závěru textu.

Pramenným východiskem byly archiválie z Archivu bezpečnostních složek (ABS). Byla to zejména denní hlášení, hlášení z brigád a vyšetřující zprávy soustředěné ve fondech PS. Zmíněné materiály většinou obsahovaly, až na vyšetřující zprávy, kusé informace. Ty rozšiřovaly vyšetřovací spisy ze skupiny fondů Správa vyšetřování StB (f. V), obsahující zejména výpovědi přímých svědků zběhnutí. Vyšetřovací spisy dále obsahují údaje z prověrek apod., dokreslující osobu hlavního aktéra, případně pozadí případu, a konečně výsledek vyšetřování ve formě obžaloby a rozsudku vyneseného zpravidla v nepřítomnosti.

Vlastním aktem dezerce a odsouzením zběha však *causa* nekončila. Druhý život jí vdechla Vojenská kontrarozvědka (VKR), která téměř ve všech sledovaných případech vyvinula úsilí, aby pomocí nejbližších příbuzných přiměla vojenského zběha k návratu do vlasti. Informace o činnosti příslušníků vojenské zpravodajské složky ve sledovaných případech jsou soustředěny ve svazcích operativního rozpracování, uložených v archivním fondu Hlavní správa vojenské kontrarozvědky SNB – operativní svazky (f. III.S-svazky).

Ačkoliv všechny zmíněné archiválie představují poměrně spolehlivý zdroj informací, zpravidla neobsahují odpověď na jednu ze základních otázek, která přichází při studiu případů na mysl – na motiv činu. Tu si s sebou zbězi odnesli do zahraničí a většinou se ji nepodařilo jednoznačně zjistit. Jakou roli v případech hrál útěk před *narušenými vztahy mezi pohraničníky* (rozuměj šikanou), se můžeme jenom domnívat. Tato teze nás přivádí k sebekritickému přiznání nepoužitých pramenů. Chybí přímá svědectví hlavních aktérů. Snahy o terénní výzkum v souvislosti se zpracováním detailního popisu případů nepřinesly konkrétní výsledky. V prvním případě přivedly autora na neplatnou adresu na romském sídlišti v nejménovaném severočeském městě a v případě druhém přinesly zisk telefonního spojení do Německa, konverzaci na dané téma se však nepodařilo navázat. Podobně selhaly snahy získat svědectví zběhů prostřednictvím sociálních sítí. Z technických důvodů autoři také nestudovali zahraniční prameny na Slovensku, v Německu a v Rakousku.

Tabulková část

Německá hranice

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
ŠMÍD Jiří, desátník, nár. česká, strojní zámečnick	5. bps, 3. rps Újezd, 3. četa 2. družstvo, velitel, nást. termín 1. 10. 1979	27. 1. 1981 v 8.10 hod., HM 7/12, stanoviště 01	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 26 z 28. 1. 1981, b. 5; f. HS PS OSH, B/24, rok 1981; f. V, vyšetřovací spis V-37394 MV; f. III.S.-svazky, arch. č. 15251

Poznámky k události

Šmíd byl vyslán jako jednočlenná hlídka k ostraze hranice v prostoru HM 7/10. Z jednotky odešel v 6.30 hod., v 7.20 hod. nahlásil převzetí stanoviště. V 8.05 hod. zaznamenal dozorcí signálního přístroje roty Újezd zkrat na signální stěně v úseku střeženém desátníkem Šmídem. Na místo narušení byla vyslána tříčlenná poplachová hlídka se služebním psem. Když dorazila na strážní stanoviště 01, uviděla otevřený průchod v signální stěně a stopy po jedné osobě směřující do zahraničí. Pronásledování poplachovou hlídku zavedlo až na hraniční čáru, kde stopy u hraničního mezníku 7/12 pokračovaly do Bavorska. Šmídovo zběhnutí potvrdil odposlech rádiové komunikace příslušníků BGS, později byl pohraničníky třikrát spatřen s doprovodem na německé straně hranice. Výši uloženého trestu za zběhnutí se nepodařilo zjistit.

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
ŠTEFL Vojtěch, vojín záloze, nár. česká, květinový aranžér	9. bps, 14. rps Maxov, pohraničník v záloze, zákl. voj. služba 1976–1977, na voj. cvičení od 22. 9. 1981	4. 10. 1981, úsek 13. rps Folmava, HM 17/9	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 276 z 6. 10. 1981, b. 2; f. 2344, k. 24; f. V, vyšetřovací spis V- 37395 MV; f. III.S.-svazky, arch. č. 15698

Poznámky k události

Štefl byl v letech 1976–1977 zařazen jako psod na 14. rps Maxov. V roce 1981 byl povolán na vojenské cvičení na rotu Folmava. Dne 3. 10. 1981 požádal o vycházku, aby mohl navštívit velitele folmavské roty majora Fуска. Na návštěvě v bytě velitele roty se zdržel od 18.00 hod. do 0.15 hod., poté mu Fusek umožnil přenocovat na rotě ve Folmavě. Zde byl naposledy spatřen dne 4. 10. v 01.00 hod. Na mateřské 14. rps zjistili jeho nepřítomnost až večer v 17.00 hod. Opatření k jeho zadržení na hranici byla bezvýsledná, objevili pouze stopy vedoucí do Německa. Štefl byl v nepřítomnosti odsouzen k trestu odnětí svobody na 4 roky.

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
HORINKA Jaroslav, vojín, nár. slovenská, stavební zámečník	5. bps, 8. rps Pomezí, střelec, nást. termín 1. 10. 1981	20. 2. 1982, v 6.25 hod., železniční trať do Schirndingu	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 51 z 21. 2. 1982, b. 3; f. HS PS OSH, B/31, rok 1982; f. V, vyšetřovací spis V-37391 MV
<p>Poznámky k události</p> <p>Horinka zběhl z hlídky stráže roty. Využil skutečnosti, že jeho strážní stanoviště bylo mimo objekt jednotky a nedaleko železniční tratě vedoucí do Schirndingu. Nepozorován sestoupil z pozorovací věže a naskočil do nákladního vlaku, který odjížděl po celním odbavení do Německa. Z jedoucího vlaku odhodil některé součástky výzbroje a ozbrojen samopalem odjel do Německa. Zde po zastavení vlaku seskočil a dal se na útěk. Zadržel jej příslušník německé pohraniční policie pomocí služebního psa. Dezerci potvrdil odposlech rádiové komunikace příslušníků BGS i článek v západoněmeckém tisku. Odsouzen byl v nepřítomnosti k trestu odnětí svobody na 3,5 roku.</p>			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
PELLE Ludovít, vojín, nár. maďarská, svobodný, vodoinstalatér	9. bps, v době zběhnutí zařazen u pracovní skupiny k výstavbě jednotky Debrník v úseku 7. bps, řidič nákladního vozu, nást. termín 1. 4. 1982	30. 9. 1982, 6.40–12.30 hod., úsek 7. bps, 3. rps Debrník, HM 4/4	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 272 z 1. 10. 1982; f. HS PS OSH, B/31, rok 1982; f. V, vyšetřovací spis V-38053 MV
<p>Poznámky k události</p> <p>Pelle byl členem skupiny, která pracovala na stavbě nové budovy jednotky za signální stěnou. Staveniště bylo zajištěno další signální stěnou. Ve 12.30 hod. hlásil stavbyvedoucí veliteli roty, že postrádá řidiče vojína Pelleho. Z roty vyslali poplachovou hlídku, která objevila odstavené nákladní vozidlo PV3S u signální stěny. Podle stop na kontrolním pásu a trasy vypracované služebním psem přiskočil Pelle z nákladního vozidla signální stěnu a po lesní cestě odešel ke státní hranici. Veškerá opatření k jeho zadržení byla bezvýsledná. Pelle byl v nepřítomnosti odsouzen k trestu odnětí svobody na 4 roky.</p>			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
PETRÁŇ Bohuslav, vojín, nár. česká, mechanik motorových lokomotiv	7. bps, 3. rps Debrník, četa OPK Železná Ruda, střelec, nást. termín 1. 10. 1982	28. 3. 1983, 4.10–4.35 hod., HM 2 – 2/1	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 87 z 29. 3. 1983, b. 9; f. V, vyšetřovací spis V-38768 MV; f. III.S-svazky, arch. č. 16806
<p>Poznámky k události</p> <p>Petráň byl členem kontrolní hlídky u bezpečnostní závory. Se svolením velitele hlídky odešel ze stanoviště na toaletu. Toho využil ke zběhnutí, do zahraničí odešel ozbrojený samopalem. Odsouzen byl v nepřítomnosti k trestu odnětí svobody na 4,5 roku.</p>			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
HOFFMANN Petr, vojín, nár. česká, prodavač	7. bps, 6. rps Modrava, starší účtovatel proviantu, nást. termín 1. 4. 1983	13. 9. 1983, 12.15–12.30 hod., úsek 6. rps, HM 24-25	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 256 z 14. 9. 1983, b. 5; f. HS PS OSH, B/41, rok 1983; f. V, vyšetřovací spis V-38423 MV; f. III.S-svazky, arch. č. 17027
<p>Poznámky k události</p> <p>Zástupci roty Javoří Pila byli pozváni patronátním podnikem Uranové doly Příbram na oslavu Dne horníků. Velitel roty pověřil tři pohraničníky sběrem borůvek, lesní plody pak chtěl předat jako pozornost havířům. Jedním ze sběračů byl Hoffman, který využil nepřehlednosti terénu za signální stěnou v blízkosti státní hranice a nikým nepozorován přešel neozbrojený do Německa. Odsouzen byl v nepřítomnosti k trestu odnětí svobody na 3 roky.</p>			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
BROŽ Jaroslav, vojín, nár. česká, strojní zámečnick, kandidát KSČ	5. bps, 1. rps Trojmezí, psovod, nást. termín 1. 4. 1983	24. 2. 1984, 6.30 hod., HM 4/3	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 59 z 25. 2. 1984, b.7; f. V, vyšetřovací spis V-38419 MV; f. III.S-svazky, arch. č. 17327
<p>Poznámky k události</p> <p>Brož byl psovodem v dvojčlenné hlídce, která střežila hranice na stanovišti Bunkr 2. Při příchodu na strážní stanoviště v 5.55 hod. zřejmě upravil dvířka kotce pro služebního psa tak, aby se samovolně otevřela. O půl hodiny později upozornil velitele hlídky vojína Baku, že mu utekl služební pes. Protože kotec od hlídky oddělovala signální stěna, nahlásil Brož její otevření dozorčímu na rotu. Pod záminkou hledání psa pak zběhl ozbrojený do Německa. Odsouzen byl v nepřítomnosti k trestu odnětí svobody na 4,5 roku.</p>			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
PRCHAL Miroslav, vojín, nár. česká, malíř-natěrač	7. bps, 12. rps Stožec, psovod, nást. termín 1. 4. 1983	17. 6. 1984, 20.00–21.00 hod., u HM 9	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 167 z 18. 6. 1984, b. 7; f. 2343, inv. j. 999, k. 70; f. V, vyšetřovací spis V-38056 MV
<p>Poznámky k události</p> <p>Prchal byl funkcionáři jednotky hodnocen jako jeden z nejlepších pohraničnicků, reprezentoval jednotku na branně-sportovních soutěžích a získal i odznak Vzorný pohraničnick. Nikým nepozorován se vzdálil z jednotky, na obtížně střeženém místě podhrabal ženijní lopatkou signální stěnu a bez podání signálu odešel do Německa. Odsouzen byl v nepřítomnosti k trestu odnětí svobody na 4 roky.</p>			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
SEDLÁŘ Otakar, voják, nár. česká, mechanik	7. bps, 8. rps Borová Lada, střelec, nást. termín 1. 4. 1984	12. 10. 1984, 16.00–16.15 hod., stanoviště Bučina, mezi HM 9 a 10	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 283 z 14.10.1984, b. 10; f. HS PS OSH, B/59, r. 1985; f. 2343, inv. j. 1000, 1001, k. 89; f. V, vyšetřovací spis V-38059 MV; f. III.S.-svazky, arch. č. 17804

Poznámky k události

Sedlár byl psododem hlídky, která střežila stanoviště za signální stěnou u objektu PS zvláštní důležitosti na Bučině. Během služby oznámil veliteli, že se musí vzdálit na 20 m vzdálené WC. Poté překonal 300 m, které ho dělily od státní hranice. Psododům ze své rotы nástupního ročníku duben 1984 poslal druhý den po zběhnutí pozdrav z Freyungu. Odsouzen byl v nepřítomnosti k trestu odnětí svobody na 4 roky.

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
DANĚK Stanislav, desátník, nár. česká, zedník	7. bps, 12. rps Stožec, velitel družstva, nást. termín 1. 4. 1984	20. 5. 1985, 1.00 hod., HM 9/10	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 138 z 21. 5. 1985, b. 5; f. 2343, inv. j. 1000, 1001, k. 89; f. V, vyšetřovací spis V-40108 MV; f. III.S.-svazky, arch. č. 18566

Poznámky k události

Stanislav Daněk a Pavel Vondrášek dostali dvoudenní volno za umístění ve víceboji zdatnosti. Z dovolenky se vrátili opožděně a v podnapilém stavu. Ovlivnění alkoholem využili rozruchu při vysílání hlídek do terénu v souvislosti s vyjasněním signálu a odcizili samopal. Ozbrojeni opustili tajně jednotku, polní lopatkou podhrabali signální stěnu a podle trati vedoucí do Nového Údolí odešli do Německa. Samopal zahodili na československém území těsně před hraniční čarou. Jejich zběhnutí anoncoval bavorský tisk. Odsouzeni byli v nepřítomnosti k trestu odnětí svobody, Daněk na 4 roky a Vondrášek na 3,5 roku.

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
VONDRAŠEK Pavel, vojín, nár. česká, zedník	7. bps, 12. rps, starší spojař, nást. termín 1. 4. 1984	20. 5. 1985, 1.00 hod., HM 9/10	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 138 z 21. 5. 1985, b. 5; f. 2343, inv. j. 1000, 1001, k. 89; f. V, vyšetřovací spis V-40108 MV; f. III.S.-svazky, arch. č. 18565
Poznámky k události Viz Stanislav Daněk.			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
PAGÁČIK Stanislav, nár. slovenská, nástrojař	9. bps, 6. rps Železná, ženista, nást. termín 1. 4. 1985	21. 8. 1985, 12.50 hod., HM 16/10-19	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 231 z 22. 8. 1985, b. 11; f. 2344, k. 36; f. V, vyšetřovací spis V-40742 MV; f. III.S.-svazky, arch. č. 18956
Poznámky k události Pagáčik byl členem pracovní skupiny, která za signální stěnou roztahovala polní kabel pro telefonní vedení na „čáře překrytí“. Když osaměl, ozbrojený zběhl přes hranici. Bylo po něm vyhlášeno rozsáhlé pátrání. Na žádost z československé strany se na protějším území do „hledání zbloudilého pohraničnicka“ zapojily i oddíly německých pohraničních jednotek včetně vrtulníku. Zběh byl později zadržen u německé obce Eslarn. Podle deníkových záznamů nalezených v jeho osobních věcech se k zběhnutí dlouho připravoval a odhodlával. Důvodem činu byla šikana na pohraniční rotě, nechuť k plnění úkolů strážní služby a touha začít v „novém světě“. Odsouzen byl v nepřítomnosti k trestu odnětí svobody na 5 let.			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
ČAJKA Jaroslav, vojín, nár. slovenská, elektromechanik	7. bps, 3. rps Debrník, řidič, nást. termín 1. 10. 1985	7. 7. 1986, 18.30–19.15 hod., Kresy, HM 36/13	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 189 z 9. 7. 1986, b. 5; f. HS PS OSH, B/73, rok 1986, B/59 rok 1985; f. V, vyšetřovací spis V-38896 MV; f. III.S-svazky, arch. č. 19298
Poznámky k události Viz popis vybraných případů.			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
PRŮŠEK Jiří, svobodník, nár. česká, mechanik	7. bps, 3. rps Debrník, kulometník, nást. termín 1. 10. 1985	7. 7. 1986, 18.30–19.15 hod., Kresy, HM 36/13	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 189 z 9. 7. 1986, b. 5; f. HS PS OSH, B/73, rok 1986, B/59 rok 1985; f. V, vyšetřovací spis V-38896 MV; f. III.S-svazky, arch. č. 19150
Poznámky k události Viz popis vybraných případů.			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
ČABRADA Kamil, vojín, nár. česká, kuchař	9. bps, 7. rps Pleš, kuchař, nást. termín 1. 4. 1986	22. 8. 1986, 22.00–5.15 hod., v úseku jednotky u HM3/2	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 234 z 23. 8. 1986, b. 16; f. V, vyšetřovací spis V-39885 MV; f. III.S-svazky, arch. č. 19151
Poznámky k události Mimo službu opustil nepozorován jednotku po žebříku šachtou pro kuchyňský výtah. Prohlubní po protékající vodě podlehl signální stěnu a uprchl do Německa. Jeho zběhnutí oznámil německý list Bild. Byl odsouzen v nepřítomnosti k trestu odnětí svobody v trvání 3 let.			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
BARTOŠ Jan, vojín, nár. česká, opravář zemědělských strojů, technolog	5. bps, 1. rps Trojmezí, řidič, nást. termín 1. 10. 1986	10. 2. 1987, 4.38 hod., strážní stanoviště Bunkr 2, HM 4/4	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 40 z 11. 2. 1987, b. 4; f. V, vyšetřovací spis V-40873 MV; f. III.S-svazky, arch. č. 20073
Poznámky k události Viz popis vybraných případů.			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
BAŠISTA Slavomír, vojín, nár. slovenská, nástrojář	7. bps, 2. rps Svároh, řidič, nást. termín 1. 10. 1987	24. 7. 1989, 4.30–5.00 hod., HM 36/9	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 204 z 24. 7. 1989, b. 10; f. 2343, inv. j. 1021, k. 94; f. V, vyšetřovací spis V-41978 MV
Poznámky k události Viz popis vybraných případů.			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
ŠVEC Martin, vojín	5. bps, 9. rps Horní Hraničná, kulometník, nást. termín nezjištěn	15. 3. 1990, 4.00 hod., úsek jednotky, HM 9/5	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 74 z 15. 3. 1990, b. 2
Poznámky k události Uprchl společně s dalším pohraničником z jednotky Martinem Lesenským. V SRN požádali o politický azyl.			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
LESENSKÝ Martin, vojín	5. bps, 9. rps Horní Hraničná, střelec, nást. termín nezjištěn	15. 3. 1990, 4.00 hod., úsek jednotky, HM 9/5	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 74 z 15. 3. 1990, b. 2
Poznámky k události			
Lesenský opustil stanoviště strážného u roty a společně s dalším pohraničником z jednotky Martinem Švecem uprchli do SRN, kde požádali o politický azyl.			

Rakouská hranice

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
JENIŠTA Jiří, vojín, nár. česká, pomocník strojvedoucího	15. bps, 1. rps Horní Dvořiště, psodod, nást. termín 1. 10. 1979	6. 1. 1980, 14.30–14.45 hod., HM III/4	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 6 z 7. 1. 1980, b. 3; f. V, vyšetřovací spis V-31987 MV
Poznámky k události			
Při hlídkování na vnější straně zátarasu opustil skrytou pozorovatelnu a nespátrěn přešel státní hranici. Zbraň a náboje zanechal na stanovišti. Během přijímače byl hodnocen jako nejlepší voják výcvikové čety. O několik týdnů později bylo rakouským velvyslanectvím v Praze sděleno, že se uprchlickém táboře Traiskirchen 25. 1. oběsil. Vyšetřováním nebyl zjištěn jednoznačný motiv zběhnutí ani sebevraždy. Podle svědeckých výpovědí šlo v jeho případě o výrazně introvertní typ osobnosti. V úvahu připadá špatný psychický stav související s osobními problémy a stresovou reakcí. Trestní stíhání bylo z důvodu jeho úmrtí zastaveno.			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
ONDREJKA Zdeno, vojín, nár. slovenská, vodoinstalatér	4. bps, 18. rps Valtice-Rajsna, psovod, nást. termín 1. 10. 1978	22. 1. 1980, 0.30–1.00 hod., směr HM X/18	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 22 z 23. 1. 1980, b. 3; f. V, vyšetřovací spis V-33532 MV; f. III.S-svazky, arch. č. 14266, arch. č. 14267; f. 2342, inv. j. 360; f. HS PS OSH, čj. OSH-001557/80; f. 2341, k. 68, hlášení o zběhnutí pohranič-níků a proryvu SH u 18. roty
Poznámky k události Viz popis vybraných případů.			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
SABOL Marian, vojín, nár. slovenská, stavební technik	4. bps, 18. rps Valtice-Rajsna, psovod, nást. termín 1. 10. 1978	22. 1. 1980, 0.30–1.00 hod., směr HM X/18	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 22 z 23. 1. 1980, b. 3; f. V, vyšetřovací spis V-33532 MV; f. III.S-svazky, arch. č. 14266, arch. č. 14267; f. 2342, inv. j. 360; f. HS PS OSH, čj. OSH-001557/80; f. 2341, k. 68, hlášení o zběhnutí pohranič-níků a proryvu SH u 18. roty
Poznámky k události Viz popis vybraných případů.			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
VARGA Josef, desátník, nár. maďarská, technik Ústavu kovových materiálů	11. bps, rota OPK (oddělení pasové kontroly) Petržalka, velitel 2. družstva, nást. termín 1. 10. 1979	20. 9. 1980, 22.30–23.45 hod., celnice Petržalka	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 265 z 22. 9. 1980, b. 10; f. V, vyšetřovací spis V-33548 MV; f. III.S-svazky, arch. č. 15366
Poznámky k události			
Varga zběhl při výkonu služby vedoucího směny pohraničnicků u OPK. Když byl v přízemní hotovostní místnosti po odchodu druhého vojáka na WC sám, ohnul okenní mříže a utekl směrem ke státní hranici. Zbraň zanechal na místě. Motivem byla zřejmě nespokojenost s podmínkami v ČSSR, z vyšetřování vyplynuly poznatky o „obdivu kapitalistického způsobu života“. Odsouzen byl v nepřítomnosti na 3,5 roku odnětí svobody.			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
ŠÍMA Luboš, vojín, nár. česká, zedník	15. bps, 18. rps Slavonice, 3. četa, 1. družstvo, pátrač, nást. termín 1. 4. 1980	20. 12. 1980, 20.45 hod., HM VII/9-VII-10	ABS, f PS, DH č. 354 z 22. 12. 1980, b. 2; f. V, vyšetřovací spis V-39163 MV; f. III.S-svazky, arch. č. 14999
Poznámky k události			
Šíma sloužil v podvečer jako pátrač na autobusovém nádraží ve Slavonicích. V době služby byl na stanovišti hledán velitelem provádějícím kontrolu, který jej zde nenalezl – byl totiž nesevědomitě napřed v hostinci a poté se ještě zúčastnil oslav narozenin svého známého v soukromém bytě. Poté co zjistil sháňku po své osobě, překonal při návratu k jednotce vrata signální stěny, čímž uvedl do činnosti signální přístroj na rotě. Poplachová hlídka, která byla z jednotky vyslána k objasnění signálu, našla na vnitřní straně stěny tašku s prázdným pouzdrem na pistoli a stopy po jedné osobě. Pronásledování zběha bylo bezvýsledné (dostali se 100 m na rakouské území, což později odůvodnili odvoláváním služebního psa). Hranici překročil i se služební pistolí. Patrně se obával následků z porušení povinností a jednal ve zkratu a pod vlivem alkoholu. V táboře Traiskirchen byl intenzivně vytěžován k problematice ostrahy hranic. Vystěhoval se do USA. Odsouzen byl v nepřítomnosti na 4,5 roku odnětí svobody.			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
GOTTWALD Vlastislav, svobodník, nár. česká, zámečnick	15. bps, 9. rps České Velenice, střelec, nást. termín 1. 10. 1982	2. 6. 1983, 14.57 hod., proti HM 5/43	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 353 z 3. 6. 1983, b. 7; f. V, vyšetřovací spis V-37469 MV; f. III.S-svazky, arch. č. 16870; f. 2348, k. 46, hlášení o mimořádné události – zběhnutí

Poznámky k události

Gottwald zběhl během výkonu služby v jednočlenné pozorovací hlídce. Signální stěnu překonal tak, že vylezl po dveřích, které vysadil ze strážní věže, a asi po 400 m přešel hranici. Předtím ještě odložil výzbroj. Na rakouské straně si na silnici zastavil osobní auto a odjel. Motivem byla nespokojenost s podmínkami v ČSSR, k vojenské službě na útvaru projevoval nechuť. Vystěhoval se do USA. Byl odsouzen v nepřítomnosti ke 4 rokům odnětí svobody.

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
KUKAN Pavol, vojín, nár. slovenská, zedník	11. bps, 6. rps Vysoká pri Morave, nabí- ječ kulometu, nást. termín 3. 4. 1984	26. 8. 1984, 3.33 hod., HM XI/16	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 237 z 27. 8. 1984, b. 12; f. V, vyšet- řovací spis V-38943 MV; f. III.S-svazky, arch. č. 18722, arch. č. 18723

Poznámky k události

Viz popis vybraných případů.

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
ORLÍK Igor, vojín, nár. slovenská, obráběč	11. bps, 6. rps Vysoká pri Morave, nabí- ječ kulometu, nást. termín 3. 4. 1984	26. 8. 1984, 3.33 hod., HM XI/16	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 237 z 27. 8. 1984, b. 12; f. V, vyšet- řovací spis V-38943 MV; f. III.S-svazky, arch. č. 18722, arch. č. 18723

Poznámky k události

Viz popis vybraných případů.

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
JANIGA Jiří, vojín, nár. česká, mechanik-seřizovač	15. bps, zvrprs Suchdol nad Lužnicí, psodov ve výcviku, nást. termín 2. 10. 1984	13. 11. 1984, 17.15 hod., HM V/61–V/62	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 319 z 17. 11. 1984, b. 9; f. V, vyšetřovací spis V-39508 MV; f. III.S-svazky, arch. č. 18077; f. HS PS OSH, B/46, zpráva o výsledku šetření – Janiga; f. 2348, k. 49, hlášení o mimořádné události – zběhnutí

Poznámky k události

Janiga se vzdalil od roty vracející se v pochodovém tvaru zpět do kasáren, záminkou bylo hledání ztracené peněženky. Přelezl signální stěnu, přičemž strhl signalizační vodiče. Po jeho stopách se vydala hlídka se dvěma psy, ale bezvýsledně. Na rakouské straně se zastavil v blízké obci v bufetu, aby se zeptal na jméno vesnice, načež utrpěl šok. Hostinská mu totiž odpověděla česky, z čehož usoudil, že je stále v Československu. Hostům se naštěstí podařilo už téměř prchajícího vojáka přesvědčit, že je ve správné zemi. Posléze volal rodičům z tábora Traiskirchen, jako důvod emigrace jim uvedl šikanu a odpor k poměrům na vojně. Poté ještě ilegálně přešel do SRN, kde za to byl odsouzen na 34 dnů vězení. Vystěhoval se do USA. Odsouzen byl v nepřítomnosti ke 4 rokům odnětí svobody.

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
HARACH Miroslav, vojín, nár. slovenská, automechanik	15. bps, rota OPK Dolní Dvořiště, střelec, nást. termín 1. 10. 1984	25. 2. 1985, 2.07 hod., hraniční přechod Dolní Dvořiště, HM III/29	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 54 z 26. 2. 1985, b. 7; f. V, vyšetřovací spis V-39516 MV; f. III.S-svazky, arch. č. 18903; f. 2348, k. 50, hlášení o mimořádné události – zběhnutí

Poznámky k události

Harach byl členem hlídky u závořů v nočních hodinách. Využil doby, kdy velitel hlídky prosvěcoval okolní terén, a odešel po silnici do Rakouska. Po zjištění jeho nepřítomnosti se velitel pokusil o zadržení varovnými výstřely a voláním, ale neúspěšně. Pronásledovaný vzápětí vešel do budovy rakouské celnice. Zbraň odložil u silnice. Zanechal dopis, ve kterém uvádí jako důvod útěku nesouhlas s režimem, emigrovat měl v úmyslu několik let. Odsouzen byl v nepřítomnosti k 5 rokům odnětí svobody.

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
NOVÁK Milan, vojín, nár. česká, mechanik-seřizovač	11. bps, 1. poops Bratislava, lodník-kormidelník, nást. termín 1. 10. 1984	3. 6. 1985, 2.15 hod., soutok Dunaje a Moravy	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 152 z 4. 6. 1985, b. 10; f. V, vyšetřovací spis V-39175 MV; f. III.S-svazky, arch. č. 18176

Poznámky k události

Novák se při hlídce motorového člunu po zakotvení na břehu řeky Moravy vzdálil pod záminkou vykonání potřeby. Nepozorován se svlékl a překonal vodní tok. Když vystupoval na opačný břeh, byl ze člunu nasvícen a pozorován, jak nese něco v igelitovém pytlí. Zbytkem posádky nemohl být pronásledován, neboť byl kormidelníkem. Na čs. straně zanechal výzbroj. Jako motiv byl zjištěn nesouhlas s komunistickým režimem, o čemž se zmiňoval v zanechaném dopisu. Odsouzen byl v nepřítomnosti ke 4 rokům odnětí svobody.

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
VORLÍČEK Bedřich, major, nár. česká, příslušník PS z povolání, člen KSČ	HS PS OSH, operační odbor, operační důstojník, voják z povolání	7. 7. 1985, 5.15 hod., HM VI/46	ABS, f. V, vyšetřovací spis V-39487 MV

Poznámky k události

Vorlíček si v době, kdy byl dočasně převelen k útvaru PS České Budějovice, nechal vystavit povolení ke sběru lesních plodin v prostoru za ženijně technickým zabezpečením v místech strážných jednotkou PS Artolč. U tohoto útvaru nedávno předtím vykonával kontrolu, takže zdejší podmínky dobře znal. K útěku využil zapůjčený (a později rakouskou stranou vrácený) automobil, v němž provezl i ukrytou milenku s její nezletilou dcerou. Hlídku u závory obelstil tvrzením, že další důstojník ho do prostoru státní hranice doprovází v dalším autě, jež za chvíli přijede, což se službu konající voják neodvážil rozporovat. Jeho emigrace byla zaznamenána až o několik hodin později. Motiv se nepodařilo zjistit. Odsouzen byl v nepřítomnosti k 10 rokům odnětí svobody.

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
KRATOCHVÍL Vladimír, vojín, nár. česká, stavební technik	4. bps, 9. rps Hatě, ženista, nást. termín 1. 4. 1986	13. 8. 1986, 8.15 hod., HM VIII/41	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 225 z 14. 8. 1986, b. 4; f. V, vyšet- řovací spis V-40124 MV; f. III.S-svazky, arch. č. 19388; f. HS PS OSH, B/59, čj. OSH-02825/86
<p>Poznámky k události</p> <p>Kratochvíl během služby v kontrolní hlídce na signální stěně pod pohrůžkou zastřelení odzbrojil velitele hlídky. Velitel hlídky se jej ve chvíli nepozornosti pokusil zpacifikovat, on se mu ale vysmekl, odhodil samopal a přes signální stěnu uprchl polem kukuřice za hranici. Velitel hlídky použil zbraň, prchajícího ale nezasáhl ani jedním z 19 vypálených projektilů. Skupina překrýtí jej zahlédla asi 50 m na rakouské straně a snažila se ho výzvovou a výstražnou střelbou odradit, ale bez úspěchu. V dopisech z Rakouska uvedl jako důvod nesnesitelnost podmínek („pakárnu“) v ČSSR a pochvaloval si nadstandardní podmínky („prima žrádlo“) v táboře Traiskirchen. Později přesídlil do USA. Odsouzen byl v nepřítomnosti k 6 rokům odnětí svobody.</p>			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
BEHON Šimon, vojín, nár. chorvatská, obráběč kovů	4. bps, 3. rps Šafov, kulometník, nást. termín 1. 4. 1986	25. 9. 1986, 7.45 hod., HM VIII/4	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 268 z 26. 9. 1986, b. 8; f. V, vyšet- řovací spis V-40105 MV; f. III.S-svazky, arch. č. 19080
<p>Poznámky k události</p> <p>Behon při pozorovací hlídce na signální stěně pod pohrůžkou zastřelení odzbrojil velitele hlídky, průchodem překonal signální stěnu a zmizel v dvoumetrové kukuřici. Velitel hlídky poštval na zběha služebního psa, kterého prchající v sebeobraně postřelil na noze. Další opatření k dopadení dezertéra byla bezvýsledná. Přes hranici si odnesl dva samopaly vz. 58. Na rakouské straně se ohlásil četníkům. Byl členem Mladých strážců hranic a výtečně hodnoceným vojákem. Podle výpovědi dalších pohraničnicků to byl povahově trochu dobrodruh, jako motiv se jeví nespokojenost s možnostmi, které se mu v socialistickém státě naskýtal. Odsouzen byl v nepřítomnosti k 7 rokům odnětí svobody.</p>			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
GERMAN Milan, vojn, nár. slovenská, soustružník	11. bps, 3. rps Gajary, zákl. voj. služba 1976–1978, na voj. cvičení od 14. 10. 1986	22. 10. 1986 22.30 – 23. 10. 1986 3.40 hod., HM XI/11	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 296 z 24. 10. 1986, b. 12; f. V, vyšetřovací spis V-40116 MV
<p>Poznámky k události</p> <p>German byl povolán na vojenské cvičení, když předtím v letech 1976–1978 sloužil jako pohraničník základní služby ve funkci ženisty u 5. rps. Záhorská Ves. Využil svých znalostí z dřívějšího zařazení, mimo službu v noci podhrabal betonový plot kasáren a bez podání signálu překonal zátaras pomocí improvizovaného žebříku. Poté přebrodl mlčtinu v řece Moravě u obce Dürnkrut, kde se přihlásil u četníků. Na útěk se přišlo až při vyhlášení cvičného poplachu, ke kterému se nedostavil. Šetřením bylo zjištěno, že se neúspěšně snažil vyřídit si zahraniční dovolenou na Kubě, při níž patrně hodlal využít mezipřistání v Kanadě k emigraci. Motivem byla zjevně nespokojenost s poměry v ČSSR. Odsouzen byl v nepřítomnosti k 3,5 roku odnětí svobody.</p>			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
ŠIMONEK Jozef, vojn, nár. maďarská, dělník	11. bps, 11. rps Kopčany, střelec-řidič, nást. termín 1. 4. 1986	22. 1. 1987, 2.12 hod., HM XII/11	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 21 z 23. 1. 1987, b. 4; f. V, vyšetřovací spis V-40821 MV; f. III.S-svazky, arch. č. 19770
<p>Poznámky k události</p> <p>Šimonek byl v dvojčlenné hlídce, která propátrávala v noci a mlze na vnější straně signální stěny příčiny aktivování rotního signálního přístroje. Přitom se hlídka rozdělila a toho Šimonek využil ke zběhnutí do Rakouska. Odešel s výzbrojí, kterou následně odevzdal na četnické stanici v Kittsee. Motiv nebyl přesně zjištěn, patrně šlo odpor k vojenské službě a rozhodnutí nadále nesnášet šikanu. VKR zorganizovala výjezd příbuzných, pokus o jeho přesvědčení k návratu ale nebyl úspěšný. Odsouzen byl v nepřítomnosti k 3 rokům odnětí svobody.</p>			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
SIKORA Martin, vojín, nár. česká, mechanik-opravář	15. bps, 1. rps Horní Dvořiště, střelec, nást. termín 1. 4. 1987	29. 8. 1987, HM III/14–III/15	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 240 z 30. 8. 1987, b. 11; f. V, vyšetřovací spis V-41529 MV; f. III.S-svazky, arch. č. A-52063
<p>Poznámky k události</p> <p>Sikora během služby v pozorovací hlídce na signální stěně pod pohružkou zastřelení odzbrojil velitele hlídky. Svoji zbraň poté částečně rozebral a odložil, prošel brankou v signální stěně, sebral velitelem odhozený samopal a zběhl přes železniční most do Rakouska. Další opatření k dopadení dezertéra byla bezvýsledná (dotyčný závodně běhal na dlouhých tratích). Motivem byla nejspíše znechucenost z vojenského prostředí a šikana. Odsouzen byl v nepřítomnosti k 6 rokům odnětí svobody. V době vojenské služby na něj byl VKR veden svazek důvěrníka, byl pověřen mimo jiné odhalováním signálů dezerce. Předával obecné poznatky prověřkového charakteru, žádná osoba na jejich základě nebyla vystavena postihu.</p>			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
PAULÍK Ján, vojín, nár. slovenská, operátor zemědělské techniky	11. bps, chovatelská stanice Dlhé Lúky, cvičitel služebních psů, nást. termín 1. 4. 1988	27. 7. 1988, 3.00–4.00 hod., úsek 2. rps Malé Leváre	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 207 z 28. 7. 1988, b. 11; f. V, vyšetřovací spis V-41034 MV
<p>Poznámky k události</p> <p>Paulík v nočních hodinách, kdy sloužil jako pomocník dozorcího chovatelské stanice služebních psů, opustil spící útvar. Přešel asi 1,5 km terénu a poté překonal řeku Moravu. Že svítí kontrolka otevřené brány, zjistili ostatní až po probuzení. VKR byla zprostředkována návštěva otce v táboře Traiskirchen, jako důvod útěku uvedl šikana. Odsouzen byl v nepřítomnosti ke 2 rokům a 10 měsícům odnětí svobody.</p>			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
BUREŠ Stanislav, rotmistr, nár. česká, příslušník PS z povolání	4. bps, 5. rps Lukov, 3. četa, velitel čety, zákl. voj. služba 1986–1987, voják z povolání od 1. 5. 1987	1. 10. 1988, 6.00 hod., HM VIII/19	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 274 z 3. 10. 1988, b. 8; f. V, vyšetřovací spis V-41824 MV; f. III.S-svazky, arch. č. 21130
Poznámky k události Viz popis vybraných případů.			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
KONEČNÝ Karel, rotný, nár. česká, příslušník PS z povolání, kandidát KSČ	15. bps, 9. rps České Velenice, technik roty, nást. termín 29. 9. 1987, voják z povolání od 1. 10. 1988	12. 10. 1988, 5.45 hod., hraniční přechod České Velenice, HM V/39–V/40	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 284 z 13. 10. 1988, b. 5; f. V, vyšetřovací spis V-41879 MV
Poznámky k události Konečný využil při výkonu služby prověřkové hlídky na hraničním přechodu nepozornosti dalších členů stráže, kteří sledovali nedaleké cvičení psa, a přeběhl asi 60 m vzdálenou hranici. Na výstrahu střílel směrem zpět do vzduchu, až v tuto chvíli si jeho útěku všimli. Zastavil si auto a stále ozbrojen se nechal odvézt na četnickou stanici, kde požádal o azyl. Útěk plánoval, důvodem byl nesouhlas s komunistickým režimem a službu u PS tomuto záměru podřídil. Odsouzen byl v nepřítomnosti k 7 rokům odnětí svobody.			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
ŠVEC Marian, vojín, nár. slovenská, strojní mechanik	4. bps, 11. rps Jaroslava, kulometčík, nást. termín 3. 10. 1988	10. 2. 1989, 15.45 hod., HM IX/3	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 41 z 10. 2. 1989, b. 10; f. V, vyšetřovací spis V-41933 MV
Poznámky k události Švec během provádění kontroly pásu a signální stěny namířil samopal na velitele hlídky a donutil jej odložit výzbroj. Na výstrahu vystřelil 9 projektilů před něj do země, jeden jej lehce zranil na lýtku. Poté velitele přinutil, aby se vzdálil a zalehl. Následně prolezl signální stěnu. Velitel hlídky se však v tu chvíli pokusil dostat k samopalu, ale Švec se při zpozorování tohoto nebezpečí přes stěnu vrátil a zbraň rozebral. Uběhl asi 700 m na hranici, před ní ještě odhodil vlastní výzbroj. Poplachová hlídka jej již pouze zahlédla na rakouské straně. Motiv nebyl zjištěn. Odsouzen byl v nepřítomnosti k 6 rokům odnětí svobody.			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
TRAPP Jan, vojín, nár. česká, zedník, kandidát KSČ	15. bps, 14. rps Nový Vojířov, 5. četa, psovod, nást. termín 1. 10. 1988	12. 2. 1989, 10.50 hod., HM VI/29-01	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 43 z 12. 2. 1989, b. 4; f. V, vyšetřovací spis V-41935 MV
<p>Poznámky k události</p> <p>Trapp při vyvážení podestýlky služebních psů využil toho, že se nachází v malé vzdálenosti od signální stěny, tu prolezl a asi po 80 m přešel do Rakouska. Při samotném vzdálení se od naloženého kolečka byl pozorován stráží, po výzvě k zastavení se dal do běhu a zmizel v lese. Za hranicemi byl zadržen četníky a poslán do tábora Traiskirchen. Původně měl zájem o kariéru vojáka z povolání v oboru služební kynologie, kvůli slabým výsledkům a laxnosti ale nebyl přijat. Motiv nebyl zjištěn. Byl odsouzen v nepřítomnosti ke 3 rokům odnětí svobody.</p>			

Jméno, příjmení, hodnost, vybrané osobní údaje	Zařazení u jednotky, funkce	Datum a místo zběhnutí	Pramen
GUMAN Erik, vojín, nár. slovenská, nástrojař	15.bps, jednotka PS České Velenice, 1. četa, střelec, nást. termín 4. 4. 1989	3. 10. 1989, 1.02–01.22 hod., HM V/35	ABS, f. HS PS OSH, DH č. 275 z 3. 10. 1989, b. 25; f. V, vyšetřovací spis V-42295 MV
<p>Poznámky k události</p> <p>Guman si během hlídky opakovaně odsakoval na záchod, v posledním případě se vrátil pro toaletní papír a poté již bylo zaznamenáno spuštění pomocné signalizace. Velitel hlídky se snažil propátrat prostor reflektorem, ale pro mlhu nic nezaznamenal. Gumana se nejprve snažil sám nalézt průzkumem okolí pozorovatelný, až poté nahlásil jeho nepřítomnost. Vyslaná hlídka jej již nezastihla, hranici překonal po železničním mostě. Motivem byla patrně nesnesitelná situace na útvaru. Výši uděleného trestu se nepodařilo zjistit.</p>			

Popis vybraných případů

Německá hranice

Jan Bartoš – *Asi nevíte, že mým heslem je a bude překonávat se*²

Dne 9. února 1987 ve 21.00 hod. se hlásila hlídka ve složení velitel vojín Robert Šimon (1967) a vojín Jan Bartoš (1963) do služby dozorčímu důstojníkovi roty, rovněž vojínu základní služby četaři Petru Hanzelovi. Ten po poučení a vydání bojového rozkazu hlídku vyslal na stanoviště Bunkr 2. Na místo dorazili kolem 22.00 hod., zde podle operačního rozkazu střežili úsek do 1.00 hod. Vrátili se na jednotku, najedli se a odešli k odpočinku. Setkali se opět ve 3.00 hod. u dozorčího důstojníka, který je po obdobných formalitách znovu vyslal na stejné stanoviště. Tentokrát bylo navíc jejich úkolem prověřit neporušenost sněhové pokrývky na kontrolním pásu mezi stanovišti Bunkr 1 a Bunkr 2.

Oba pohraničníci těžce postupovali mlhou a rozmoklým sněhem za svorného nadávání na počasí. Na místo přišli kolem 4.00 hod. a podle zásad výkonu služby skryté hlídky každý pozoroval určenou polovinu střeženého úseku. To obnášelo, že vojáci nebyli spolu na jednom místě, ale vzdalovali se od sebe asi na 20 m, aby se po chvíli opět setkali. Při setkáních zpravidla prohodili pár slov na obvyklá témata vojáků základní služby: o domově, děvčatech, tanečních zábavách, alkoholu, a služba tak probíhala dál bez zvláštních událostí. Asi po 40 minutách uslyšel Robert Šimon za sebou zvuk, který dobře znal každý voják chodící pravidelně do stráže. Než se stačil otočit, aby zjistil, proč jeho podřízený natahuje samopal, zazněl strohý rozkaz k odložení zbraně. Šimon si zprvu myslel, že jde o nejapný žert. Obrátil se a spatřil Bartoše, jak mu ze vzdálenosti 3–5 m míří samopalem na hrud. Řekl mu, aby nebláznil, a ptal se, zda to myslí vážně. Bartoš prý působil ledově klidným dojmem, když mu stroze opakoval příkaz a zároveň ho vyzval, aby dal ruce vzhůru. Dodal, že samopal má nabitý a odjištěný, a pokud prý udělá nějakou blbost, klidně to do něho napálí.

Na Bartošův rozkaz šel Šimon pod namířeným samopalem s rukama nahoře k signální stěně, vzdálené asi 7 m. Zde Bartoš sundal ze sloupu kliku od branky, hodil ji Šimonovi k nohám a poručil mu dvířka otevřít. Bylo 4.48 hod., když signální přístroj upozornil dozorčího na pohraniční rotě Trojmezí na narušení úseku u stanoviště Bunkr 2. Protože se obsluha signálního přístroje neúspěšně pokoušela telefonicky spojit s tamní hlídkou, vyslal dozorčí důstojník k vyjasnění signálu z roty služební automobil s tříčlennou poplachovou hlídkou a služebním psem.

Co se na rotě dělo ve chvíli, když otevřeli branku, věděli Šimon i Bartoš. Bartoš proto pobízel svého „zajatce“ k rychlejšímu pohybu a udával mu směr. Šimon cestou uviděl, že služební pes Holka opustil boudu u strážního stanoviště a připojil

2 ABS, f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky SNB – operativní svazky, arch. č. 20073, zpřístupněn v digitální podobě, scan 20073_1_3_0051, úryvek z Bartošova dopisu zaslaného rodičům po zběhnutí ze zahraničí.

se k nim. Šimon, který měl psa jakožto psovod přiděleného, si pohrával s myšlenkou poštvat Holku na Bartoše. Po chvíli myšlenku zapudil: pes nebyl na útok proti druhému členovi hlídky cvičený, a než by pochopil, co po něm psovod chce, Bartoš mohl zastřelit psa i jeho. Šimon se cestou Bartoše ptal, co ho to napadlo a proč to dělá, ale místo odpovědi se mu dostalo pouze strohého pobídnutí k rychlejší chůzi. Otevřeným terénem šli i se psem směrem k německému statku, kterému na rotě říkali Fojt. Bartoš Šimona několikrát upozornil, že stačí svévolný krok stranou a *napálí to do něho*. Po 150 m překročili Západní potok, normálně asi 150 cm, v té době 50 cm široký lužní vodní tok, a ocitli se na německém území. Vpravo za sebou nechali hraniční mezník 4/4 a stejným způsobem šli dalších asi 150 m. Bartoš Šimona zastavil, s namířeným samopalem ho obešel a dal mu na výběr: do Německa mohou pokračovat spolu, pokud nechce, může se vrátit. Šimon zvolil návrat. Bartoš se od něho s namířenou zbraní pozpátku vzdálil asi na 10 m, naposledy ho upozornil, aby nedělal žádné blbosti, a propustil ho. Zajetí kolegy trvalo asi 20 minut. Zřejmě se obával, aby na něho z větší vzdálenosti neposlal psa, proto zůstal na místě a mířil na vzdalující se siluetu. Šimon se nepokoušel o žádné úskoky a ve svých stopách se vracel zpět na československé území. Když překročil hranice, ohlédl se a naposledy uviděl svého kolegu mizícího směrem ke statku.³

Zatímco Šimon a Bartoš prožívali své drama, tři vojáci z poplachové hlídky a pes jeli prověřit, proč *zkratla dvacetčtyřka a proč na bé dvojce neberou pojítka*.⁴ Hned po příjezdu uviděli opuštěné stanoviště a otevřenou branku v signální stěně. Velitel hlídky desátník Milan Blusk zavolal polním telefonem na rotu a zjišťoval, zda hlídka není na zásahu nebo či se neozvala z jiného uzlu. Informovali o vzniklé situaci a dostali pokyn k zásahu. Podle stanovené varianty velitel hlídky a psovod se psem pokračovali po stopách, řidič uzavřel branku a kontroloval stěnu u místa narušení. Stopa vedla nejprve souběžně se signální stěnou, postupovali tedy společně – řidič vně a velitel se psem nasazeným na stopu uvnitř prostoru za signální stěnou. Po padesáti metrech uviděli v mlze siluetu, jak z dálky volá: *Drž ho, nebo mě pokouše, mám tu taky psa!* Setkali se se Šimonem, který vykazoval známky nervového šoku. Zmateně jim vysvětlil, co se stalo, načež hlídka podala vysílačkou hlášení o události a pokračovala po stopách až k hranici. Došli až k polozavátému potoku, přes který vedly zřetelné stopy. Snažili se tím směrem prosvítit mlhu baterkou, ale v jejím svitu viděli jen na několik metrů. Po chvíli se všichni sešli na stanovišti a vyčkali příjezdu další hlídky pod velením pohraničnicka z povolání, aby se posléze odebrali na rotu.⁵

3 ABS, f. Sběrka Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-40873 Praha, protokol o výsledku svědka Roberta Šimona, s. 27–34.

4 Tamtéž, protokol o výsledku svědka Milana Bluska, s. 40.

5 Tamtéž, protokol o výsledku svědka Milana Bluska s. 39–41, Miroslava Fulka s. 42–44 a Libora Chaloupky s. 45–47.

Na rotě následně svolali shromáždění, na kterém údajně pohraničníci odsoudili Bartošovo zběhnutí a naopak vyzdvihli skutečnost, že Šimon se vrátil. Šimon prý setrval ve stavu nervového pošramocení a žádal na veliteli roty dovolenku. Získal však pouze hospitalizaci na ošetrovně. Nějaký čas prý na jednotce panovala nedůvěra mezi vojáky prvního a druhého ročníku: „staří“ se obávali chodit do hlídek s „mladými“. Bartoš byl u jednotky krátkou dobu a patřil mezi nejmladší nástupní ročník.

O případu informoval bavorský denní tisk,⁶ oficiálně byl potvrzen na jednání na hraničním přechodu Pomezí mezi příslušníky bavorské pohraniční policie a PS dne 19. února 1987. Na setkání zástupci německé strany uvedli, že Bartoš požádal o politický azyl. K žádosti československé strany, aby byl jako pachatel závažného trestného činu vydán do Československa, se nevyjádřili.⁷

Zběhnutím se kromě nadřízených stupňů velení (v tomto případě 5. chebská brigáda a pražské velitelství) začaly zabývat hlavně orgány VKR. Zpracování případu vedlo po dvou liniích: trestněprávní a zpravodajské. Dne 11. února 1987 zahájil vyšetřovatel Státní bezpečnosti (StB) ve VKR mjr. JUDr. Jozef Kostka proti uprchlému Janu Bartošovi trestní stíhání pro podezření z následujících trestných činů: zběhnutí do ciziny, porušování povinností strážní služby, zavlečení do ciziny, zprotivení a donucení porušit vojenskou povinnost, vydírání, nedovolené ozbrojování a rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví.⁸ Ve stejný den podal náčelník oddělení VKR útvaru PS pplk. JUDr. Ladislav Dolhý návrh na zavedení osobního svazku TECHNOLOG. Cíl vyšetřovatele byl zřejmý: docílit odsouzení zběha. Ne zcela jasný se může dnešnímu čtenáři zdát smysl zpravodajského rozpracování osoby, za kterou se zatáhla železná opona. Úkoly VKR byly stanoveny následovně:

- *objasnit motiv zběhnutí voj. BARTOŠE do NSR,*
- *prověřit a případně dokumentovat jeho nepřátelskou trestnou činnost na území cizího státu,*
- *vytvořit podmínky pro vyvedení vojenského zběha zpět na území ČSSR.⁹*

První cíl měl posloužit k preventivním opatřením se záměrem zamezit obdobným případům. Splnění druhého mělo význam zvláště pro stanovení výšky trestu. *Vyvedení zběha zpět* znamenalo exemplární potrestání a výchovné působení na jeho potenciální následovníky.

6 Tamtéž, fotokopie z článku ČSSR – Soldat geflüchtet, uveřejněného v listu Frankenpost Marktredwitzer Tagblatt z 11. 2. 1987.

7 ABS, f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky SNB – operativní svazky, arch. č. 20073, scan 20073_1_3_0047, záznam z jednání.

8 ABS, f. Sběrka Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-40873 Praha, usnesení z 11. února 1987, s. 19.

9 ABS, f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky SNB – operativní svazky, arch. č. 20073, scan 20073_1_3_0010.

V první řadě zaměřila VKR pozornost na rodinu zběha. Dne 10. června 1987 navštívili její příslušníci kpt. Hlubuček a npor. Lehký rodiče, resp. matku a nevlastního otce Jana Bartoše. Ti zprávě o zběhnutí syna nechtěli uvěřit a matka prý následně upadla do *nervového šoku*.¹⁰ Nicméně po chvíli začali oba rodiče s příslušníky hovořit vstřícně a sami se tázali, co mohou pro návrat syna z Německa udělat. Přislíbili příslušníky informovat, jakmile se jim ozve.

Dne 10. března 1987 přišel do Tachova dopis z Mnichova, který Bartoš adresoval své matce. Dagmar Morávková informovala příslušníky VKR a ti ji navštívili v místě bydliště. Předložila jim dopis, ve kterém se Bartoš omlouval za možné nepříjemnosti, jež rodině způsobil. Vychvaloval poměry v Německu, psal, že se mu daří dobře, po hmotné stránce je jako uprchlík výborně zabezpečen a mezi emigranty si našel přátele. I když se mu prý stýská, je šťasten.¹¹ Matka se domnívala, že syn napsal dopis pod diktátem německých represivních orgánů, a ačkoliv ji příslušníci VKR při první návštěvě nabádali, aby s odpovědí na dopis počkala na ně, neuposlechla. Ještě týž den mu napsala sedmistránkový list plný výčitek a apelů na výchovu, vlastenectví, budoucnost apod. Napsala mu svoji domněnku, že list nepíše svobodně. Přímou k návratu jej nevyzývala, prý se bála, aby dopis kvůli tomu německá cenzura nezabavila. Příslušníci VKR Morávkové vyčetli její neserióznost a po poradě jí uložili napsat na synovu zpáteční adresu (P. O. BOX) další dopis. Na základě instrukcí v něm syna žádala o sdělení, kde se nachází, jak jej může navštívit a jakou má adresu. Dotazovala se ho, jak mu může pomoci a co potřebuje poslat. Současně ho vyzývala k návratu do Československa s tím, že mu s nevlastním otcem budou všestranně pomáhat. V dopise ho dále zkoušela citově vydírat sdělením, že rodina i jeho kamarádi jsou zklamáni, že je opustil. Morávková dále slíbila příslušníkům všestrannou spolupráci, doslova prý řekla, *že je ochotna udělat vše pro to, aby se její syn vrátil zpět do ČSSR [...], klidně mu bude psát denně [...]. Je ochotna v případě potřeby vycestovat do NSR, protože se domnívá, že osobní styk bude mít na syna větší účinnost*.¹² Závěrem příslušníci Morávkovou poučili, jak má formulovat dopisy, aby nedošlo k prozrazení zájmu VKR v dané věci. Příslušníci po návratu nařídili tajnou kontrolu korespondence manželů Morávkových a vyčkávali vývoje situace.

Mezitím sbírali informace o Janu Bartošovi jak ve vojenském, tak v civilním prostředí. VKR „vytěžila“ své tajné spolupracovníky a důvěrníky u roty Trojmezí,¹³ vyslechla ostatní pohraničníky ze společných hlídek a hovořila s nováčky z příslušného výcvikového střediska PS, s nimiž Bartoš prodělal tříměsíční pohraniční výcvik. Na civilních úřadech provedla administrativně-evidenční šetření (posudky z pracoviště, pověst z místa bydliště apod.), vyslechla rodinné příslušníky, spolupracovníky a ka-

10 Tamtéž, scan 20073_1_3_0021-22, záznam z jednání příslušníků VKR s rodiči v Tachově.

11 Tamtéž, scan 20073_1_3_0051.

12 Tamtéž, scan 20073_1_3_0051-53, záznam z jednání po navázání písemného styku s rodiči.

13 Tamtéž, scan 20073_1_3_0040-41, výsledek šetření provedeného v podmínkách jednotky a v místě bydliště.

marády. Začal se před nimi rýsovat obraz mladého muže, který nebyl úplně spokojen s prostředím a se svým životem a který se snažil na sobě pracovat a svůj život zlepšit.

Matka jej popisovala jako houževnatého, tichého a slušného chlapce, se kterým nebyly nikdy žádné problémy, i když rodinné prostředí nebylo ideální. Ona se rozvedla a syn bydlel s ní i poté, co se opětovně vdala za MUDr. Morávka. Narodil se jim další syn, se kterým Jan Bartoš nevycházel, bratři se prý doslova nenáviděli. Nevlastní bratr byl zřejmě jeho pravým opakem: ve škole neprospíval, byl problematický a v mladistvém věku dostal od místních příslušníků Veřejné bezpečnosti punc *závadové osoby*. Po vloupání do autobusu se ocitl v polepšovně a následně na psychiatrické klinice. Nedoučil se opravářem zemědělských strojů, a pokud pracoval, měl časté absence.

Jan Bartoš navzdory své údajné píli vychodil základní školu pouze s průměrnými výsledky, nastoupil do učiliště a vyučil se opravářem zemědělských strojů. Po vyučení začal pracovat v dělnické profesi v tachovském podniku Teroz. O své vůli večerně studoval Střední zemědělskou školu v Sušici, a proto si vyjednal odklad nástupního termínu základní vojenské služby.

Jeho zálibou se staly šachy a pražské památky a prý kvůli nim si našel místo se svobodárnou v pražském podniku ČKD – elektrotechnika Vysočany. V této době začal trpět alergií na prach a pyl, a byl proto přerazen do technologie. Začal pomýšlet na modrou knížku a vyjednával si další odklady vojenské služby, nyní ze zdravotních důvodů. Podle všeho byl v Praze velmi spokojený, k jeho zálibám přibyl běh a s mladými kolegy a kolegyněmi utvořili partu a společně trávili volný čas. Celkově šťastné období mu kazila snad jen neopětovaná láska k jedné z kolegyně.

Téměř bezstarostnému období učinili konec jeho rodiče. Po společné dohodě navštívil Bartošův nevlastní otec Okresní vojenskou správu v Tachově s žádostí, aby jejich syn, kterému bylo již 23 let, byl odveden na vojnu v nejbližším možném termínu. Zanedlouho poté přišel Bartošovi povolávací rozkaz. K překvapení všech nastoupil 2. října 1986 k PS, a to přesto, že matčin nevlastní bratr emigroval do USA a bratr nevlastního otce do Švýcarska. Oba se svými příbuznými udržovali kontakt a navštěvovali se jak zde, tak ve Švýcarsku.

Navzdory tomu, že Bartoš měl údajně sníženou zdravotní kvalifikaci, ocitl se po tříměsíčním pobytu ve výcvikovém středisku na „jednotce prvního sledu“ ve funkci řidiče UAZu. Vůz si však ani nestačil převzít, svůj měsíční pobyt na rotě, který strávil hlavně pohraničními službami a úklidem, ukončil zběhnutím.

Dne 31. března 1987 přišel Morávkovým od Bartoše další dopis. Nebyly v něm žádné stopy lítosti nad jeho rozhodnutím, naopak vyjadřoval spokojenost s poměry v Německu a s možnostmi své realizace na Západě. V narážkách vyjadřoval obavy o svou bezpečnost před československými úřady a odmítl matčino vyzvídání ohledně místa pobytu a svých plánů, napsal pouze, že se v žádném případě nehodlá vrátit. I tentokrát Morávková o dopise informovala příslušníky VKR, kteří se s ní setkali v místě bydliště. Po seznámení se s dopisem jí uložili odepsat. I tentokrát se měla dotazovat na místo pobytu, na jeho plány, z čeho má obavy a proč netelefonoval.

K dalšímu kontaktu mezi matkou a synem došlo dne 21. dubna 1987. Bartoš telefonoval z budky, v telefonátu odmítl nabízenou materiální pomoc (šaty, učebnice), odmítl sdělit svou adresu i návštěvu matky s tím, že by to bylo pro oba těžké. Telefonovat prý již nebude a občas pošle krátkou písemnou zprávu. O telefonátu žena opět uvědomila příslušníky VKR, přičemž opět následovala jejich společná schůzka. Při ní přiznala, že nesplnila instrukce a svému synu nepsala, naopak se o něm pokoušela zjistit informace prostřednictvím příbuzných manžela ve Švýcarsku. Příslušníkům prozradila, že syn je v písemném i telefonickém kontaktu se svým vlastním otcem. Ten Morávkové zavolal a nabádal jí, aby *kluka neznervózňovala a nedělala mu v dopisech a telefonátech výčitky a scény*.¹⁴ Na závěr schůzky Morávková opět slíbila spolupráci a dostala instrukce, jak korespondenčně působit na syna, aby jej přiměla k návratu.

Dne 13. března 1987 bylo vyšetřování zběhnutí Jana Bartoše ukončeno a dne 5. května 1987 byl v nepřítomnosti odsouzen Vojenským obvodovým soudem v Plzni za zběhnutí do ciziny, porušování povinností strážní služby, zprotvivení a donucení k porušení vojenské povinnosti, vydírání, nedovolené ozbrojování a rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví k úhrnnému trestu odnětí svobody na 4,5 roku v první nápravně výchovné skupině.¹⁵

Vynesení rozsudku neukončilo snahy příslušníků VKR o Bartošovo „vyvedení“. Navštívili jeho otce Josefa Bartoše s cílem přimět i jeho ke spolupráci na vylákání syna zpět do Československa. Josef Bartoš, který byl v roce 1950 zatčen v Rakousku okupační Rudou armádou za přechod hranic a vydán zpět do Československa k potrestání, následně aktivní člen K 231, který byl za svou angažovanost kariéerně perzekvován, spolupráci odmítl. I jemu pak byla tajně kontrolována korespondence.¹⁶

Na začátku listopadu 1987 se Janu Bartošovi podařilo vycestovat do USA, konkrétně do Salt Lake City v Utahu. Svě rodiče o tom informoval a zároveň chválil péči, která je mu jakožto uprchlíkovi z Československa věnována. I tentokrát odmítl kontaktovat příbuzné a věřil ve své síly.

Ačkoliv z tajné kontroly korespondence příslušníci VKR věděli, že oba rodiče si se synem dopisují, žádný z nich příslušníky VKR nekontaktoval. Matka změnila názor a odmítla se podílet na vylákání syna zpět s poukazem na jeho následný trestní postih. Dne 18. listopadu 1987 proto navštívili Josefa Bartoše. Ten s nimi hovořil o kontaktech se synem poměrně otevřeně a ochotně jim předložil všechny dopisy, které od něho obdržel. Na závěr schůzky kategoricky odmítl podílet se na pokusu „vyvést“ syna zpět, s poukazem na svou invaliditu odmítl i možnost vycestování za synem do USA. Příslušníkům VKR nezbylo nic jiného než ukončit akci, aniž by byly splněny její základní cíle, a v lednu 1988 svazek TECHNOLOG uzavřeli.

14 Tamtéž, scan 20073_2_3_0006, záznam z jednání mezi příslušníky VKR a matkou Jana Bartoše.

15 ABS, f. Sběrka Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-40873 Praha, rozsudek, s. 100–104.

16 ABS, f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky SNB – operativní svazky, arch. č. 20073, scan 20073_2_3_0001, záznam č. 32/87.

Obr. 1: Stanoviště Bunkr 2, na sloupku odložená zbraň vojína Šimona v pozadí průchod v signální stěně, kudy odvedl Bartoš Šimona do Německa (ABS, f. Sbíрка Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-40873 Praha, s. 10, dokumentace z místa trestného činu)

Obr. 2: Stopy Bartoše a Šimona vedoucí do Německa, u sloupku označujícího německé území stojí příslušníci německých pohraničních složek a pozorují dění na československém území, v pozadí statek Fojt (ABS, f. Sbíрка Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-40873 Praha, s. 11, dokumentace z místa trestného činu)

Obr. 3: Signální stěna v osmdesátých letech dvacátého století (ABS, f. Sbírka Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-40873 Praha, s. 11, dokumentace z místa trestného činu)

Jiří Průšek, Jaroslav Čajka – *Povězte otcovi, aby mi více také sprostosti nepísal*¹⁷

Dne 7. července 1986 pořádal 1. prapor Železná Ruda závod v přespolním běhu pod názvem Jezerská 15. Závod byl určen pro pohraničníky základní služby ze sestavy praporu, tj. pro 1. až 4. rotu 7. pohraniční brigády Sušice. Při výběru závodníků za 3. rotu Debrník se instruktor SSM¹⁸ vojín Svoboda obrátil na svobodníka Jiřího Průška, který u roty platil za velkého sportovce. Průšek účast odmítl s poukazem na bolesti svalů na noze, ale navrhl své podobně zájmově orientované kamarády vojíny Pavla Geryka a Jaroslava Čajku. Poté co velitel roty jejich účast schválil, do závodu se dodatečně přihlásil i Jiří Průšek.

Na závody konané u 1. roty Černé jezero je dne 7. července 1986 v 8.13 hod. odvezl z rotu UAZ, způsob a čas návratu ponechal odpovědný důstojník víceméně na závodnících. Po ukončení závodů měli požádat o svezení k jednotce řidiče ze sousedních rot nebo desetikilometrovou vzdálenost překonat pěšky. Předpokládalo se, že návrat stihnou do konce operačního dne, tj. do 16. hodiny.

17 ABS, f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky SNB – operativní svazky, arch. č. 19298, scan 19298_2_3_0019. Sprostosti: česky hlouposti, blbosti.

18 Socialistický svaz mládeže (SSM) byla oficiální mládežnická organizace řízená a velkoryse podporovaná Komunistickou stranou Československa (KSČ). Mezi mladými si SSM budoval širokou členskou základnu, pořádal nejrůznější kulturní a sportovní akce. Oficiálním posláním bylo připravovat mladé lidi pro vstup do KSČ.

Závod skončil v 11 hodin a zástupci 3. roty svým výkonem nijak neoslňli, Geryk dokonce na trati zabloudil a doběhl poslední. Jako jediní ze zúčastněných se ale nemuseli vrátit na rotu služebním vozem, využili proto příležitosti a svůj turistický pochod rota Černé Jezero – Debrník spojili s návštěvou pohostinských zařízení. Nejprve se stavili v kiosku na Špičáku. Odtud je po dvou pivech „vyhnala“ velká skupina pionýrů, která se dovnitř natlačila kvůli nepřízni počasí. Pokračovali do Železné Rudy, kam přišli kolem 16. hodiny. Cesta do Rudy vedla kolem nádraží, kde jejich kolegové z jednotky vykládali z vagonu uhlí pro rotu. Domluvili se na společném pivu po skončení práce. Průšek, Čajka a Geryk zatím šli do hotelu Javor, kde pili pivo, víno a konverzovali s děvčaty. Měli údajně vypito po čtyřech pivech a dvou dvoudelitrových sklenkách.

Nepřítomnost závodníků na rotě zjistil major Pavel Hurtík kolem 16. hodiny. Po vydání denního rozkazu a ukončení bojového rozdělení je odešel hledat do hostinců Železné Rudy. Narazil na ně zhruba v 17.45 hod. před hotelem Javor. Pohraničníci se před ním marně pokoušeli ukrýt, přivolal je k sobě a odeslal je okamžitě na rotu. Celou skupinku viděl naposledy pohromadě u hřbitova, kdy je míjel v nákladním voze vezoucím na rotu uhlí z nádraží. Zakrátko nato se pohraničníci rozdělili: Čajka s Průškem se slovy *když průser, tak pořádný* odešli zpět do Železné Rudy na pivo a za děvčaty, Geryk pokračoval na rotu. V 18.23 hod. jej do rajonu vpouštěl dozorcí; že se nevrátili všichni, vyšlo najevo o půl hodiny později. Po vyslechnutí Geryka nařídil major Hurtík pohraniční poplach a v 19.10 hod. obsadilo 26 pohraničnicků z roty pod velením výkonného praporčíka trasu signální stěny. Hurtík hlásil opatření odpovědnému důstojníkovi praporu, který mu uložil znovu hledat pohraničnický po hospodách v Železné Rudě. I když Hurtík na radu Geryka rozšířil okruh hledání o rekreačním zařízení Vojenského projektového ústavu Praha, odkud byla děvčata, se kterými se toho odpoledne bavili, jeho snaha byla marná. Na rotu se vrátil ve 20.10 hod. V tu dobu vícečlenná pohraniční hlídka „clona“, která obsadila část úseku roty, objevila poškozenou vodoteč a zřejmě podhrabanou signální stěnu. Služební pes vyslané poplachové hlídky však stopu na místě poškození stěny nezachytil. Ve 20.30 hod. převzal akci velitel praporu, který nařídil zakrytí hranice a pátrání i u sousední 2. a 4. roty. Veškerá opatření však již byla zbytečná. Čajka s Průškem zřejmě pod vlivem alkoholu nezamířili zpět na pivo: zpod signální stěny uvolnili rouru pro svod vody, rozšířili otvor a vniklým prostorem se bez podání signálu dostali za plot. V prostoru neobsazeném hlídkami jim k hraničnímu mezníku 36/13 zbývalo několik set metrů. Zběhnutí potvrdili příslušníci německé pohraniční policie a ohlásil bavorský rozhlas.¹⁹ Vojenský obvodový soud v Plzni odsoudil dne 30. září 1986 v nepřítomnosti svobodníka Jiřího Průška k trestu odnětí svobody

19 ABS, f. Sbirka Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-39896 Praha. Popis zběhnutí a souvisejících událostí sestaven na základě výpovědí svědků Luboše Klingora s. 17–18, Pavla Hurtíka s. 19–21, Pavla Geryka s. 2427, Josefa Johna s. 22–23.

na 3,5 roku a vojína Jaroslava Čajku k trestu odnětí svobody na 3 roky a 2 měsíce se zařazením do první nápravné skupiny.²⁰

Souběžně s vyšetřováním probíhalo ve VKR i zpravodajské rozpracování zběhů. Na oba byl zaveden signální svazek operativního rozpracování s cílem zjistit motiv činu a vylákat je zpět do Československa. Za tímto účelem kontaktovali příslušníci VKR jejich rodiče a blízké osoby, aby mezi nimi našli vhodného kandidáta, který by se propůjčil ke spolupráci na „vyvedení zběhů“ zpět do Československa.

Jaroslav Čajka

V případě Jaroslava Čajky oslovili příslušníci kolem deseti osob; kromě rodičů a bratra i jeho kamarády a kamarádky, se kterými si dopisoval. Ve slovenské vsi Dudváh-Opoj na Trnavsku navštívili rozháranou rodinu Čajkových. Rodiče, oba invalidní důchodci, žili v permanentním sporu. Podle sdělení matky se otec choval despoticky, byl chorobně lakomý, odmítal přispívat na chod domácnosti a manželku slovně i fyzicky napadal. Navzájem se podezírali ze snahy dostat jeden druhého z domu a vinili se z emigrace syna. Přestože oba měli zájem na jeho navrácení, VKR je nevyhodnotila jako vhodné pro výjezd do Německa. U otce i staršího bratra Josefa prý hrozilo nebezpečí zneužití cesty k emigraci, matka nebyla schopna vycestovat ze zdravotních důvodů. Přesto s nimi VKR zůstávala v kontaktu. Jakmile Jaroslav poslal list z Německa, snažila se je ovlivňovat při formulaci odpovědí tak, aby korespondence pomohla ke splnění operativních cílů. Tajnou kontrolou dopisů pak ověřovala, zda Čajkovi jejich pokyny plní. Dlužno poznamenat, že Čajkovi odmítli převzít kompletní formulaci dopisu.²¹

Po důkladné prověrce cestou trnavské StB přišli příslušníci VKR s návrhem na vycestování za Jaroslavem Čajkou do rodiny Šipošových. Josef a Marie Šipošovi byli sousedé Čajkových. Jaroslav je od dětství často navštěvoval a vlastně vyrůstal s jejich dětmi, které byly podobně staré jako on. V době dospívání často navštěvoval zejména Marii Šipošovou a probíral s ní i problémy pramenícími z rodinné situace. I když měl s matkou poměrně blízký vztah, údajně pro něj neměla ve všem pochopení.

Po předběžném souhlasu manželů Šipošových jim příslušníci VKR zajistili vydání výjezdní doložky do SRN a vyřídili souhlas u zaměstnavatele pro vycestování. Poté provedli jejich instruktáž. *Jako zdůvodnění své cesty do západního Německa budou vždy a přede všemi uvádět návštěvu příbuzných na základě pozvání (Šipošovi udržovali kontakt se svou tetou žijící ve Frankfurtu nad Mohanem). Cestu skutečně svým automobilem za vlastní prostředky, protože po splnění úkolu budou moci zůstat u příbuzné až 14 dní. Pojedou přes Vídeň a Salzburg do Německa. Ze směru na Mnichov odbočí do obce Unter Wössen, kde podle korespondenční adresy zasláné zběhem*

20 Tamtéž, s. 81–84, rozsudek.

21 ABS, arch. č. 19298, scan 19298_2_3_0001.

vyhledají ubytovnu pro cizince. Josef se hovoru nezúčastní a bude se zabývat údržbou vozu před další cestou, rozmlouvat s Jaroslavem bude Marie Šipošová. Pokud možno v ústraní se bude snažit navázat na důvěrný a přátelský duch předvojenských rozhovorů. Nenásilnou formou se bude snažit zjistit motiv zběhnutí a jeho plány do budoucna. Předá vzkazy, dopisy a případně věci zaslané od rodiny. Při té příležitosti zavede řeč na situaci v rodině, zdůrazní, že svým činem způsobil matce žal, který vedl ke zhoršení jejího zdravotního i psychického stavu. Matka se uzavřela do sebe, často hovoří o smrti a lituje, že syna již asi v životě neuvidí. Otec se polepšil, velmi lituje svého chování v rodině a přeje si, aby se Jaroslav vrátil, prý by mu dal i peníze na auto. Pozdravuje ho také jejich syn Josef Šipoš, kterého svým činem velmi překvapil zvláště poté, co jej v dopise zapřísahal, aby se neženil a měli tak společně volné pole působnosti pro krátká milostná dobrodružství. Byl sice v nepřítomnosti odsouzen na tři roky vězení, ale podle sdělení známého advokáta jsou dosud netrestaní zařazeni do první nápravně výchovné skupiny a zpravidla jim je odpuštěna polovina doby trvání trestu. Závěrem se ho zeptá, jestli někdy nepřemýšlí o tom, že by se vrátil k rodině. Podle reakce mu pak nabídne pomoc s návratem, případně s formalitami s tím spojenými. Pokud bude váhat, předá mu německou adresu na své příbuzné, kde je může během příštích 14 dnů zastihnout. Na případné otázky neodpoví nic, co by ho mohlo odradit od návratu.²² Během instruktáže dne 6. listopadu 1986 neprojeví manželé Šipošovi žádné výhrady. Podle zaznamenaného vyjádření jejich role odpovídá přání matky Jaroslava Čajky: *Marika, však ty si v mnohých veciach vychádzala s mojím synom lepšie ako ja sama, viacej si rozumiete a on na tvoje rady vždy dal. Preto mu prosím Ťa povedz, že bysom ho chcela ešte pred smrťou vidieť a nech sa cez všetko čo ho tu čaká, vráti radšej domov.*²³

Manželé Šipošovi vyrazili do Rakouska druhý den po instruktáži, těsně před výjezdem se ještě v nočních hodinách setkali v Bratislavě s příslušníky VKR, kteří se zajímali o vzkazy, listy a věci, které vezli Čajkovi od rodičů. Na tomto setkání jim Šipošovi slíbili co nejsvědomitější provedení akce, ale zároveň projeví obavy, aby se Čajkovi v případě společného návratu dostalo slušného zacházení. Příslušníci je ujistili, že kromě jeho dodání k výkonu tříletého trestu odnětí svobody se mu další příkoří nestane.

Spolupracovníci VKR využili čas vyměřený k pobytu na Západě za plnění operativního úkolu až do konce, dne 30. listopadu 1986 se vrátili přes Bratislavu zpět do Československa. V duchu instruktáže se prakticky vzápětí po svém příjezdu telefonicky spojili se svými „přáteli“. Ti je zavedli do jednoho z objektů 11. pohraniční brigády v Bratislavě a podrobili „hloubkovému vytěžení“.

Šipošovi uvedli, že Čajka žije na ubytovně pro uprchlíky v jedné místnosti asi 2 × 3 m společně s Průškem. Domy i vnitřní zařízení ubytoven, kde jsou ubytováni i emigranti z jiných zemí, jsou staré a v dezolátním stavu, všude byly odpadky a ne-

22 Tamtéž, arch. č. 19298, scan 19298_2_3_0004 – 0007, instruktáž k výjezdu do NSR a pohovoru s vojenským zběhem, stylisticky upraveno.

23 Tamtéž, arch. č. 19298, scan 19298_2_3_0012, záznam o instruktáži.

pořádek. Čajka je zavedl k sobě do pokoje, do hovoru se nijak nehrnul, na otázky kladené v duchu instruktáže odpovídal většinou úsečně a jednoslabičně. Celkově působil zklamaně a apaticky, o dění v rodině ani o kamarády doma se nezajímal. Věci poslané od rodičů (oblek, ovoce, potraviny) nepotřebuje, prý má všeho dost. Ke svému zběhnutí řekl, že jej vůbec nepřipravoval, jednalo se o impulzivní reakci na vyčínění od důstojníka a na jeho pohrůžky. Tehdy šli nejprve znovu do hospody na další tři piva a pak za hranice. *Zbehlo sa to všetko naraz, ani nad zběhnutím nerozmýšlal.*²⁴ Svůj návrat zpět do ČSSR odmítl, obával se výsměchu, navíc perspektiva výkonu trestu, dosloužení vojny a další život občana druhé kategorie ho nelákala. Zde dostal zdarma byt, stravu, oblečení od dobročinných organizací a 80 marek měsíčně kapesného. Půjde do jazykové školy, po ukončení azylového řízení si najde práci a chtěl by cestovat. Na nabídku pomoci Šipošových s jeho repatriací nijak neragoval a přijal adresu a telefonní kontakt, kde jim může během příštích čtrnácti dní oznámit změnu názoru. Poté co se pro Čajkovy rodiče společně vyfotili před ubytovnou, se rozloučili. Dne 22. listopadu 1986 se znovu setkali ve Frankfurtu nad Mohanem, Čajku prý svezl autem kamarád. Přivezl drobné dárky pro příbuzné, zdržel se asi dvě hodiny, aniž by byl hovornější a otevřenější než při prvním setkání. Naposledy s ním mluvili 28. listopadu 1986, tehdy se s nimi spojil telefonicky. O možnosti svého návratu vůbec nehovořil, ve všeobecně vedeném rozhovoru místo pozdravů vzkázal otci, *aby mu také sprostosti viacej nepísal.*²⁵ Ten mu totiž v dopise sděloval, že pro něho požádal o milost prezidenta republiky, přičemž prezident žádosti zcela jistě vyhoví, pak si pouze doslouží vojnu, a jakmile se vrátí z vojny, koupí mu auto, apeloval na jeho rozum, aby využil této šance a vrátil se domů.²⁶

Pomocí tajné kontroly korespondence, odposlouchávání zahraničních telefonních hovorů, kontaktů s důvěrníky a pohovorů s příbuznými monitorovala VKR situaci kolem rodiny Čajkových do dubna roku 1987. Podle posledních zpráv se Jaroslav Čajka přestěhoval do Frankfurtu nad Mohanem a čekal na přijetí do jazykové školy. Návrat kategoricky odmítal, naopak otci, který se v tu dobu pokoušel týrat matku navíc i hmotnou nouzí, vzkázal, že pokud se nepolepší, už ho nikdy neuvidí.

Za této situace se VKR rozhodla akci ukončit. Při té příležitosti odevzdali matce Jaroslava Čajky osobní věci, které její syn zanechal před zběhnutím na rotě. Byla mezi nimi i hotovost ve výši 2 570 Kčs, kterou žena velmi ráda přijala. Z ní oddělila 200 Kčs a dávala je příslušníkovi VKR jako odměnu za úsilí vynaložené při pokusu o přivedení syna zpět do republiky!²⁷

24 Tamtéž, arch. č. 19298, scan 19298_2_3_0017, záznam o vytěžení manželů Šipošových po návratu z NSR.

25 Tamtéž, arch. č. 19298, scan 19298_2_3_0019, záznam o vytěžení manželů Šipošových po návratu z NSR.

26 Tamtéž, arch. č. 19298, scan 19298_2_3_0023, záznam o písemném styku.

27 Tamtéž, arch. č. 19298, scan 19298_2_3_0032, záznam o provedení závěrečných prověrkových opatření.

Jiří Průšek

Případ Jaroslava Čajky pod krycím jménem ATLET zpracovávali příslušníci VKR při pohraničním útvaru Bratislava. Jiří Průšek byl cílem příslušníků VKR v PS ze sušické pohraniční brigády v akci s krycím názvem BĚŽEC. Ačkoliv se snažili postupovat koordinovaně a na toto téma uskutečnili minimálně jednu součinnostní poradou, případy měly přece jen poněkud odlišný průběh.

Rodiče Jiřího Průška nechtěli zprávě o zběhnutí syna vůbec uvěřit a podle příslušníků VKR je značně vyvedla z míry. Už za několik dní si sami začali vyřizovat potřebné formality nutné pro výjezd do Německa. Chtěli zde vyhledat syna a přivést jej zpět domů. V tomto rozpoložení je zastihli příslušníci VKR a nabídli jim pomoc. Pokusí se zajistit setkání přímo na hranicích na hraničním přechodu v Bayerische Eisenstein. Podle vypracovaného plánu jim umožní výjezd na německý přechod v doprovodu dvou příslušníků hraničního přechodu Železná Ruda, z nichž jeden bude ve funkci tlumočnicka. Zde prohlásí, že nevěří tomu, že Jiří Průšek je v Německu, a pokud tomu tak skutečně bude, požádají o setkání s ním. Příslušníci VKR počítali se čtyřmi variantami:

- Němci setkání umožní – v tom případě se budou rodiče snažit na syna psychicky zapůsobit a přimět ho k návratu s tím, že mu poskytnou veškerou pomoc a podporu.
- Němci setkání umožní, ale pouze na území NSR – na tuto eventualitu Češi nepřistoupí.
- Němci setkání odmítnou, ale povolí korespondenční kontakt – pro tento případ bude mít otec připravený zalepený dopis, ve kterém bude na syna apelovat, aby svým zběhnutím nedělal ostudu a vrátil se, rodiče mu pak přenechají dům a vše mu odpustí.
- Němci odmítnou veškeré formy kontaktu – otec upozorní, že přes oficiální místa podnikne veškeré kroky, aby tuto situaci zvrátil.²⁸

Akce se uskutečnila dne 21. července 1986. V 9.15 hod. požádal náčelník OPK v Železné Rudě svého bavorského kolegu o setkání rodiny Průšků v celníšti. Ten přislíbil součinnost. O dvě hodiny později se náčelník Grenzpolizei (GP) v Bayerische Eisenstein März osobně dostavil do Železné Rudy s tím, že německé úřady nemají proti setkání otce a syna Průškových námítky, a pokud bude zběh souhlasit, přivezou jej do celníště kolem 17. hodiny.

Avšak přibližně o další dvě hodiny později nastala eventualita, se kterou příslušníci VKR nepočítali. Podle sdělení pana Märze bývalý pohraničník Jiří Průšek setkání na hranicích odmítl, ale souhlasí s telefonickým rozhovorem. Příslušníci VKR te-

28 ABS, f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky SNB – operativní svazky, arch. č. 19150, scan 19150_1_2_17, plán provedení styku rodičů vojenského zběha Průška na OPK Železná Ruda.

lefonát povolili a otce instruovali, aby se snažil domluvit setkání se synem za každou cenu, a to i v případě, že se uskuteční na území Německa.

Otec se ze stanice GP vrátil po více než hodině. Po hlasu byl prý syn ve špatném psychickém stavu, osobní setkání na hranicích odmítl ze strachu z únosu a trestu, který odhadoval na 15 let vězení. V danou chvíli byl prý asi 200 km od hranic, ale nevěděl kde. Během rozhovoru prý často dělal pauzy, snad pro tlumočení, a otec se domníval, že do hovoru zasahují další osoby. Výsledkem rozhovoru bylo naplánování společného setkání na druhý den na hlavním nádraží v Regenu v 11. hodin. Bavorská strana okamžitě projevila maximální vstřícnost: Stanislavu Průškovi zajistila vstupní vízum, přistavení služebního vozu a zabezpečení setkání. Zástupci GP zároveň oznámili, že pokud Jiří Průšek projeví zájem, německá stranu mu nebude klást žádné překážky v návratu.²⁹

Druhý den ráno vedla první cesta Stanislava Průška do Klatov. Příslušníci VKR mu zde zajistili přednostní vydání devizového příslibu a výjezdní doložky. I tak překročil hranice až v 11.30 hod. místo domluvené 10. hod. poté, co absolvoval další „instruktáž“. V jejím rámci se tentokrát dostalo dílu psychického vydírání i jemu: *Toto je prý poslední šance, kterou pro setkání má, ať se proto snaží co nejúčinněji zapůsobit na svého syna. Při rozhovoru ať apeluje na jeho citové vazby na matku a v případě potřeby ať prohloubí účinnost sdělení v tom duchu, že zběhnutím jim vzal smysl života. Jiří Průšek se reakce úřadů nemusí obávat, sazba za jeho trestný čin je 1–7 roků, pokud se vrátí, bude to bráno za polehčující okolnost a bude odsouzen v dolní polovině sazby. Záleží jen na něm, zda bude ještě týž den zpět v Československu.*³⁰

V 11.45 hod. po celním odbavení překročil Stanislav Průšek hranice a v doprovodu tlumočnice a německého hraničního zmocněnce Endera odjel na domluvenou schůzku. Cestou mu hraniční zmocněnec potvrdil, že jeho syn se bude moci vrátit zpět, ovšem nikoli okamžitě, ale po vyřízení nezbytných formalit. Příslušníci VKR zaznamenali podle výpovědi Stanislava Průška setkání takto: *Syn byl psychicky zdrcen, třásl se mu ruce a měl v očích slzy. Hovořili spolu o samotě. Na začátku rozhovoru otec vzpomněl na matku, na což Jiří Průšek reagoval tím, že se vrátí, i když dostane 15 let vězení. Nedovedl vysvětlit otci, proč trestný čin spáchal. Otec ho přesvědčoval, v souladu s instruktáží, že to [nečitelné]. Dále se ho ptal, zda na něm vyzvídali utajované skutečnosti, na což mu syn odpověděl, že ne. K otázce politického azylu uvedl syn, že jim ho dali, a nehovořil nic o tom, že by žádal nebo něco podepisoval. V průběhu rozhovoru k nim přišel [?] muž, který měl být vojenský zběh Jaroslav Čajka, a snažil se otce přesvědčit, aby v NSR syna nechal s tím, že má ve Frankfurtu a v Antverpách příbuzné, kteří vlastní hotel, a oni že je tam zaměstnají. Rozhovor byl v závěru narušován německým státním příslušníkem, který rozhovor urychloval a lámanou češtinou působil na zběha s tím, že zbytek života stráví ve vazbě. Uváděl, že bude zavřený ve věznici*

29 Tamtéž, scan 19150_1_2_18-19, příprava a plnění plánu vyvedení

30 Tamtéž, scan 19150_1_2_0020, zpráva o plnění úkolu při vyvedení zběha Průška, stylisticky upraveno.

ve tvaru hvězdy a že si ho po patnácti letech odvezou rodiče domů na vozíku. Závěrem rozhovoru zavolal otec nedaleko stojícího hraničního zmocněnce k nim. Před ním, tlumočnicí a německým státním občanem projevil zběh přání vrátit se do ČSSR, a to tak, že na otázku Endera, „zda se chce vrátit do ČSSR“, přikývl. Toto tlumočnice vysvětlila jako souhlasné stanovisko Enderovi, který prostřednictvím tlumočnice uvedl, že budou vybavovat formality pro návrat do ČSSR. Stanislav Průšek se ve 14.00 hod. vrátil v doprovodu Endera a tlumočnice na OPK v Železné Rudě. Protože nebyl momentálně přítomný náčelník OPK npor. Krejčí, Ender prohlásil, že se dostaví za 30 minut. Ve 14.30 hod. dostavil se znovu [...] Ender, oficiálně sdělil náčelníkovi OPK Železná Ruda, že zběh Jiří Průšek projevil zájem o návrat do ČSSR, což bude realizováno v průběhu dne 23. 7. 1986.³¹

Příslušníci VKR už Průškovi rezervovali místo u vyšetřovatele v Ruzyni. Že jim past sklapla naprázdno, zjistili dne 25. července 1986. Na přechod v Železné Rudě přišel Ender se sdělením, že Jiří Průšek své údajné rozhodnutí vrátit se do Československa německým azylovým orgánům nezopakoval, a proto i nadále zůstává v jejich péči.

VKR se nevzdávala a zůstávala v kontaktu s rodiči Jiřího Průška, které povzbuzovala v jejich snahách přimět syna k návratu z Německa. Zda plní jejich pokyny, zjišťovali prostřednictvím tajné kontroly korespondence a odposlechem telefonních

Obr. 4: Místo útěku Čajky a Průška (ABS, f. Sbírká Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-39896 Praha, dokumentace, s. 53a)

31 Tamtéž, scan 19150_1_2_0021, zpráva o plnění úkolu při vyvedení zběha Průška.

hovorů. I když si pochvalovali, že zejména matka se snaží v dopisech na syna působit, jejich cíl se jim začal vzdalovat. Na konci roku 1986 Průšek korespondenčně i telefonicky žádal rodiče, aby mu již přestali opakovaně psát o možnosti návratu do Československa. Prý o svém životě již rozhodl, a pokud nebudou jeho postoj akceptovat, přeruší s nimi i tak omezené kontakty.

Příslušníci VKR na možnost exemplárního potrestání vojenského zběha Jiřího Průška rezignovali v únoru 1987, kdy předali ukončený signální svazek BĚŽEC do archivu.³²

Slavomír Bašista – *Jeden rotmajster je horší ako čata mazákov*³³

Dne 24. července 1989 ve 4.25 hod. vyjížděla „skupina překrytí“ terénním vozem UAZ k zásahu na státní hranici. Kromě řidiče vojína Slavomíra Bašisty bylo ve voze dalších pět pohraničnicků. Vůz ujel asi 50 m za hranice oploceného areálu roty, když sjel do pravého příkopu. Řidič nezastavil a snažil se vymanévrovat vůz z mělké škarpy zpět na vozovku. Následoval náraz pravým předním kolem na balvan ležící ve strouze. Vzadu sedící pohraničnický kolize vymrštila vpřed a urazili opěradlo velitele vozu, řidič udělal čelem v předním skle „pavouka“. UAZ přeletěl vozovku a zastavil, až když byl předními koly v levé odvodňovací rýze, která byla naštěstí hluboká jen asi 15 cm. Kromě lehkého zranění řidiče na hlavě se nikomu nic nestalo. Velitel zásahu desátník základní služby Tomáš Broný se proto rozhodl obsadit po přesunu asi 1 km vzdálené stanoviště Svároh.³⁴ Řidiče ponechal na místě havárie a vysílačkou informoval dozorčího důstojníka roty. Ten, rovněž voják základní služby desátník Petr Buka, poslal k havarovanému vozu dva pohraničnický. Měli řidiči poskytnout pomoc, zjistit míru poškození vozu a v neposlední řadě ohlídat vojína Bašistu. Rota Svárožná byla totiž jednou z výjimečných ve své dislokaci, ležela za signální stěnou a podle stanovených pravidel se pohraničnický nesměli samostatně pohybovat mimo rajon roty.

Když kontrolní hlídka dorazila k autu, řidiče nenašla. Vrátili se a informovali dozorčího. Dozorčí vyhlásil pohraniční poplach, telefonicky informoval nadřízené velící důstojnický a nařídil vojákům z jednotky pátrat po zmizelém pomocí služebních psů. Zanedlouho se do pátrání zapojila i navrátilivší se skupina překrytí z havarovaného vozu, a to poté, co zjistila, že její výjezd nezpůsobil „narušitel“, ale výboj blesku. Příchod skupiny zároveň zmařil naději, že Bašista se o své vůli dodatečně zapojil do zásahu. Po tomto zjištění část pohraničnický obsadila asi 300 m vzdálenou hraničnický čáru.

Veškerá opatření se mýjela účinkem a Bašista zůstával nezvěstný. Přesto se jeho kolegové klonili k názoru, že spíše než zběha hledají zraněného, který potřebuje pomoc. Domnívali se, že náraz hlavou do skla jej zranil nebo přivedl do stavu nepřít-

32 Tamtéž, scan 19150_1_2_0034-37, závěrečná zpráva.

33 Výrok velitele roty zaznamenaný autorem během základní vojenské služby v roce 1987.

34 ABS, f. 2343, inj. 1021, k. 94, výpověď T. Broného.

četnosti. Možnost zběhnouti do ciziny si stále nechtěli připustit. Vždyť ještě před touto ranní akcí se Bašista kolem půlnoci účastnil překrytí na státních hranicích, kdy v dešti, naprosté tmě a za silného větru a hromobití leželi vojáci asi 70 m od hranic a kvůli povětrnostním podmínkám jeden o druhém prakticky nevěděli. Kdyby chtěl zběhnout, těžko by čekal na lepší příležitost. Ani jeho vina na autonehodě se nejevila jako pravděpodobný motiv neuváženého činu. Proběhla bez zranění, škoda na voze byla asi 500 korun a za nezvládnuté řízení se mohl těžko obávat drakonického trestu. Avšak pátrání, do kterého se později zapojily i součinnostní skupiny ze sousedních rot, zůstalo bez výsledku.³⁵

Okolo 13. hodiny příslušníci z hraničního přechodu v Železném Rudě přešli hranici a požádali o informace tamní pohraniční policisty. Po telefonickém dotazu jim němečtí kolegové potvrdili, že Slavomír Bašista nad ránem ilegálně překročil hranice v prostoru lyžařského vleku u Bayerische Eisenstein a prostřednictvím civilního obyvatele se přihlásil orgánům Bundesgrenzschutz.³⁶

Po potvrzení dezerce se případu chopila VKR a její vyšetřovatel začal provádět úkony trestního řízení. Vyslechl pohraničníky zúčastněné v případě, vyžádal si posudky z místa bydliště a vyslechl nejbližšího kamaráda Slavomíra Bašisty z rot, který byl v inkriminované době na dovolené. Vyšetřování vykreslilo zběha jako až příliš sebevědomého mladého muže se širšími zájmy, který víceméně bez problémů vykonával pohraniční službu ve funkci řidiče. Jediné kázeňské přestupky, které měl, byly spojeny s alkoholem, ale ani to příliš nevybočovalo z normálu běžného vojenského života. Neměl prakticky žádné rodinné, služební ani jiné osobní problémy a do civilu mu zbývalo několik desítek dní. Vyšetřovatel těžko hledal motiv tak fatálního činu.

Dne 27. července 1989 vyšetřovatel ukončil výslechy a vyšetřování šlo k závěru. Další úkony začal provádět až 11. srpna 1989 a překvapivě přistoupil k opakovaným výslechům pohraničníků. Na pozadí případu totiž došlo k neznámým událostem, které nově nasměrovaly zájem vyšetřovatele. Jako první opakovaně předstoupil desátník Petr Buka, který v operačním dni 23.–24. července 1989 vykonával funkci dozorčího důstojníka rot. Následovali další pohraničníci, mezi nimiž nechyběli ani vojáci z povolání. Z jejich výpovědí vyšlo najevo, že „prvním hybatelem“ problému byl rotmistr z povolání Tomáš Pexa, který u jednotky v rámci stáže zastával funkci výkonného praporčíka.

Tomáš Pexa (1970) byl dokonce mladší než někteří pohraničníci základní služby, a není proto divu, že se s některými „mazáky“ sblížil. Ti totiž určovali chod rot v nepřítomnosti vojáků z povolání a jejich spojenectví zřejmě potřeboval, aby mohl u jednotky bez problémů fungovat. Pro vojáky druhého ročníku prý dokonce nakoupil alkohol, aby se vykoupil z obvyčejí házet nové příslušníky jednotky

35 ABS, f. Sbirka Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-41978 Praha, zpráva o šetření okolností případu zběhnutí, s. 3–7.

36 Tamtéž, hlášení o mimořádné události, s. 8.

do potoka nad splavem. Ač pohraničník z povolání, vedl mimo službu spíše život po způsobu „volné mládeže“. Večery trávil zpravidla po několika restauracích, které v Železné Rudě tehdy byly. Po zavírací hodině chodil raději než na pokoj v ubytovně pro pohraničnický s děvčaty pokračovat ve večírcích ke kamarádům. Tak tomu bylo i večer 22. července 1989. Podle zaběhnutého scénáře se sešel v hostinci U Princů s civilem Josefem Šperlem a rotmistrem PS Karlem Novákem, někdejší spolezákem z vojenského učiliště a tehdy výkonným praporčíkem roty Žďárek. Společnost jim dělaly tři studentské brigádnice ze zotavovny Ministerstva vnitra Alma. Po zavírací hodině šli společně do bytu ke Šperlovi, kde jim Pexa při lahvi vína nabídl exkurzi na pohraniční rotu Svárožná. Na druhý den na něho totiž připadla služba odpovědného důstojníka, to znamená, že příští operační den měl strávit na rotě a dohlížet na řádný chod jednotky. Přítomní nadšeně souhlasili a domluvili si sraz na příští podvečer.

Druhý den se Pexa po odchodu vojáků z povolání stavil za dozorcím důstojníkem roty desátníkem Bukou s tím, že na rotu přijdou na exkurzi tři děvčata. Ten to bral jako vtíp až do té chvíle, kdy se vrátil UAZ, který vezl na vycházku do Železné Rudy tři pohraničnický. Bylo kolem 20. hodiny, když na rotě z UAZu vystoupila tři děvčata a Josef Šperl, který ve sportovní tašce nesl pivo. Za společně vybrané peníze ho koupil v civilu oblečený rotmistr Karel Novák. UAZ řídil Slavomír Bašista, místo velitele vozu zastával Tomáš Pexa.

„Mejdanáři“ se uchýlili mimo hlavní komplex roty. Útočiště našli v budově skladů, které na rotě přezdívali Šumava podle luxusního hotelu v Železné Rudě. Zde, v hájemství výkonného praporčíka Pexy, se rozesadili kolem poloviny pingpongového stolu, bavili se, konzumovali pivo a hráli karty. Ke společnosti se vedle rotmistra Karla Nováka, který byl na rotě se souhlasem velitele již od dopoledne, posléze připojili tři pohraničníci základní služby, mezi nimi i hotovostní řidič Bašista. Na kytaru jim hrál pohraničník přezdívaný Frňákovník. Po 22. hodině již nebylo co pít. V tuto dobu by v pohostinstvích Železné Rudy alkohol těžko sehnali, proto se UAZ řízený Bašistou vydal ke Šperlovi domů pro zásoby z domácího baru. Jízdu svou přítomností opět zaštitil rotmistr Pexa a cestou zpět vyzvedli pohraničnický vracející se z vycházky. Přivezli dvě lahve vína a lahev chalupářské slivovice a bez původně plánované exkurze pokračovali ve vši počestnosti ve večírku. Děvčata údajně konzumovala alkohol minimálně, naopak Bašista se nenechal omezit svou funkcí řidiče poplachové hlídky a ve spotřebě alkoholu počal vynikat nad ostatní. Při pokusu o odzátkování dokonce rozbil jednu z lahví vína. Kolem půlnoci alkohol došel znovu a nad Svárohem propukla prudká letní bouře, která na rotě vysadila elektřinu. V nastalé tmě děvčata projevila přání ukončit večírek a dovézt domů. Volantu se opět chopil Bašista, který se z místa řidiče nenechal vyhodit ani od Pexy, ani od Nováka. V přemlouvání Bašisty neuspěl ani druhý řidič jednotky, a tak společnosti nezbylo nic jiného než s jistými obavami nastoupit v hustém dešti do UAZu k opilému Bašistovi. Ten pouze za světla střešního hledáčku rozjel vůz, nejprve zbořil fotbalovou

branku, porazil nějakou tyč a pak prudce vyrazil z otevřené brány v signální stěně obklopující rotu. Děvčata jej zapřísahala, aby zpomalil, a i když je částečně vyslyšel, zanedlouho vjel pravými koly do škarpy. Jak kolize proběhla, je popsáno výše, jen Pexovi se navíc podařilo vyskočit z vozu, když UAZ pokračoval do levého příkopu. Jedna z dívek utrpěla zranění ruky, později se ukázalo, že se jednalo o zlomeninu prstu bez komplikací a následků. Nicméně po kolizi utrpěla šok, spolucestující ji nemohli dostat z vozu, protože neustále plakala a omdlévala. Když ji vyložili, málem si způsobila další zranění pády do chvilkových bezvědomí.

Havárii uviděl pomocník dozorcího roty vojín Jaroslav Barták, který právě uzamykal bránu. Doběhl k autu a uviděl Bašistu, jak na levé straně vozu kope do auta a velmi sprostě nadává, ke svému překvapení uviděl i děvčata, kterým právě rotmistr Pexa pomáhal z vozu. Pexa poslal Bartáka, aby z roty přistavil další vůz. Když se Barták vrátil, Pexa s ostatními už odjížděl do Železné Rudy. Otevřeným okénkem nařídil Bartákovi z rozjíždějího se UAZu, aby se postatral o Bašistu a havarované auto odtáhli na rotu. Barták však našel jen opuštěný havarovaný automobil. Bez výsledku volal a propátrával bezprostřední okolí vozu. Po chvíli marného hledání se vrátil na rotu a uvědomil dozorcího důstojníka roty, který se teprve teď dozvěděl, co se stalo. Vyhlásil pohraniční poplach, z nastoupených příslušníků roty poslal zpět spát pohraničnický nováčky, zbylé pak seznámil se situací. Započalo pátrání, kterého se mimo jiné zúčastnili postupně i tři psodvci se služebními psy, žádnému se však nepodařilo stopu od auta „vypracovat“, stopu nezachytili ani při kruhovém pátrání, k ničemu se ukázala být i rojnice pročesávající les. Před čtvrtou hodinou ranní pátrání ukončili. To už bylo každému jasné, že nehledali zraněného, ale zběha. Pexa tušil, že se blíží malér, jehož následky pone-se hlavně on. Proto s psodvodem Křikavou vymysleli plán, jak se postihu za „mejdán“ na rotě a za včasné nenahlášení zběhnutí pohraničnicka vyhnout.

Okolo čtvrté hodiny shromáždil rotmistr Pexa všechny, kteří se zúčastnili pátrání po Bašistovi, takže v kanceláři velitele roty se nad ránem sešlo asi 35 pohraničnicků. Pexa s Křikavou k zúčastněným pronesli řeč, ve které zaznělo zhruba následující: Nikdo se nesmí dozvědět, že zběhnutí Bašisty předcházela alkoholový dýchánek na rotě s civilními osobami. Až se bude případ vyšetřovat, musí proto všichni vypovídat podle předem připraveného scénáře, tedy že k havárii UAZu došlo při zásahu skupiny překrytí na signální stěně. Legendu podpoří dozorcí zápisem zkratu do knihy signalizačního přístroje. Až se rozejdou, dozorcí důstojník roty nahlásí telefonicky havárii skupiny telefonicky veliteli roty majoru Kubovskému a operačnímu důstojníkovu praporu. Skupina překrytí a kontrolní hlídka si domluví podrobnosti pro případ protokolárního výslechu.

Přestože do maléru bylo „namočeno“ jen několik jednotlivců, zbylí příslušníci roty v duchu „falešného kamarádství“ předestřený plán schválili mlčením nebo k němu uvedli zdokonalující podrobnosti podle své role, kterou v případě zastávali. Po oficiálním nahlášení nadřízeným si rota pátrání po pohřešovaném pohraničnickovi zopakovala, jen bylo tentokrát podstatně delší, v součinnosti s dalšími jednotkami

a pod velením nic netušících nadřízených funkcionářů.³⁷ Akci ukončilo až oficiální potvrzení Bašistovy přítomnosti v Německu.

Legenda vymyšlená Pexou a Křikavou vydržela plné tři dny. Jakým způsobem došlo k „provalu“, písemné prameny nedochovaly. S největší pravděpodobností zjistili pravý sled událostí operativní pracovníci VKR, kteří měli na rotách své důvěrníky a spolupracovníky, a některý z nich zřejmě celou věc „shodil“. Po zjištění skutečného běhu událostí pak již vyšetřovateli stačilo na aktéry mírně „zatlačit“ a oni pak ochotně vypovídali podle pravdy i s kajícím doznáním předchozí křivé výpovědi.

Slavomír Bašita byl dne 25. září 1989 obviněn z trestných činů porušování povinností strážní služby, opilství, ublížení na zdraví a zběhnutí do ciziny.³⁸ Z Německa rodině poslal krátký dopis s omluvou za nepříjemnosti, které jí způsobil. V dopise blízkým lakonicky sdělil, že chce v cizině začít znovu. Vojenský obvodový soud v Plzni jej dne 22. února 1990 v nepřítomnosti odsoudil za porušování povinností strážní služby a za zběhnutí do ciziny k trestu odnětí svobody v trvání 2,5 roku nepodmínečně, přičemž k výkonu trestu byl zařazen do první nápravně výchovné skupiny.³⁹ O tom, že by VKR připravovala jeho vylákání zpět do Československa, se žádné dokumenty nedochovaly.

Obr. 5: UAZ havarovaný Slavomírem Bašistou (ABS, f. Sbirka Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-41978 Praha, zpráva o šetření okolností případu zběhnutí, s. 71)

37 Popis události sestaven na základě výpovědí: tamtéž s. 76–136.

38 Tamtéž, obžaloba, s. 176–180.

39 Tamtéž, rozsudek, s. 181–185.

Obr. 6: Snímek z rekonstrukce havárie (ABS, f. Sbíрка Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-41978 Praha, zpráva o šetření okolností případu zběhnutí, s. 72)

Jaké následky nesli pohraničníci, kteří se snažili lživými výpověďmi zakrýt skutečné pozadí zběhnutí, autor nezjišťoval.

Rakouská hranice

Zdeno Ondrejka, Marian Sabol – *Pozdravujem babku a za desať rokov čau*⁴⁰

Dne 22. ledna 1980 ve tři čtvrtě na jednu vystřeluje k noční obloze v prostoru střeženém 18. rotou 4. brigády nástražná signální světlice. S cílem zjistit příčinu se na místo okamžitě vydává poplachová hlídka. Míří k výjezdu z objektu roty Valtice-Rajsna, kde se vedle vrat nachází branka, jíž musí směrem ke státní hranici projít. Zde ale jejich zápal zbrzdí poznání, že branka je zamčená. Na místě se zároveň setkává s vojínem Konečným a četařem Grčkem jdoucími vystřídat vojína Sabola na stanovišti strážného u roty, který měl jejich momentální překážku v plnění povinností na starosti.

Toho však na místě nemohli najít, takže se Grček vydal pro náhradní klíč od nestřeženého průchodu. Než se však stihl vrátit, přešel Konečný vrata a zjišťoval, zda neodpovídající strážný třeba „jen“ neusnul. Našel ale jen pohozený bílý maskovací oděv, ze kterého po zvednutí vypadly klíče od branky. Situaci ohlásili dozorcímu, rovněž vojáku základní služby, a sami usoudili, že postrádaný voják pravděpodobně odešel „načerno“ do Valtic na víno nebo za děvčetem, což ostatně nepovažovali za nic neobvyklého. Na místě poplachu, který označila světlice, nebyly zjištěny žádné stopy po narušiteli a důvod jejího vystřelení nebyl zřejmý, takže se hlídka vrátila odpočívat.⁴¹

Desátník vykonávající funkci dozorcího se rozhodl, že žádná opatření provádět nebude, neboť Sabol měl již o druhé hodině ranní nastoupit jako velitel hlídky, a dozorcí tedy věřil, že se do té doby vrátí. Až když se tak nestalo, zavolal radiostanicí sloužícího odpovědného důstojníka nadpraporčíka Matyse, který tou dobou v terénu prověřoval hlídky, a nepříjemnou informaci mu sdělil. Ten se obratem vrátil na rotu, kde následně zjistil, že se Sabolem chybí i voják Ondrejka. Když se mu postrádané nepodařilo nalézt ani po zkušené prohlídce různých „kumbálků“, informoval o nastalé situaci velitele roty majora Macha a zároveň nařídil vyhlásit pohraniční poplach. Po stisknutí příslušného tlačítka sirény se však nic nestalo, takže dozorcí musel oběhnout všechny světlice a vyburcovat posádku ústně. Na levou i pravou stranu střeženého úseku vzápětí vyrazily dvě hlídky k prověření kontrolního pásu a signální stěny. Matys se naopak vypravil směrem do vnitrozemí, aby se pokusil nezbedné vojáky vypátrat v nočních Valticích, ale na vytipovaných adresách žádné známky nočního veselí nenašel. Po návratu šel prohlédnout jejich osobní věci, kde v Ondrejkově

40 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-33532 MV, protokol o výslechu svědka Františka Žitného, s. 191–196.

41 Tamtéž, protokol o výslechu svědka Josefa Durčeka, s. 60–62.

čepici našel dopis, čímž pomyslný pomyslný doutnák této již tak nervózní situace dohořel k náloži.⁴²

Keď budete čítať tento dopis, tak ja Marián Sabol a Zdeno Ondrejka už budeme v Rakúsku. O našom úteku nikto nevie ani nám nikto v tom nebude pomáhať. Iste chcete vedieť, prečo tam ideme. Nie je to len preto, že nás láka lepší život alebo že si chceme skrátiť vojnu. Chceme, aby si už major Mach uvedomil, že ak to bude robiť ďalej tak ako doteraz, tak ho raz niekto na previerke zastrelí alebo niečo podobné. [...] Odkedy sem došiel na túto rotu, robí iba samé novoty. Bolo obdobie, keď sme sa chceli dať viacerý preveliť, ale čo z toho. Major Mach má tak akurát na veliteľa čaty, ale nie roty. A z tým niečo robte, lebo nikto nevie, čo sa môže stať?! Nie je nič viac ako prosperchár. Prv než sme odišli, tak sme stačili napísať aspoň pár riadkov. Možno že sme to prehľadali, i to je možné. Teraz však napíšem pár riadkov o tejtorote. Kolektív je tu dobrý, mohlo by byť aj výborný, lenže brzdou je veliteľ roty, i v niektorých prípadoch ZVP, však i oni majú medzi sebou nezhody. Vojak nenachádza však u nich žiadnu dôveru. [...] Pokiaľ tu bol major Vavruška, bolo všetko oukej, teraz je tu major Mach, a samý prúser a nezhody. Je pravda, že napríklad nadprap. Matys je veľmi dobrý človek, má pochopenie pre každého vojaka, veľa vojakom pomohol, trápi ma, že to bolo za jeho služby. O tejto akcii nevedel nikto nič a je zbytočné niekoho podozrievať.⁴³

Při kontrole zabezpečení státní hranice bylo zjištěno, že zařízení na průchodu přes signální stěnu je poškozeno a upraveno přepojením vodičů tak, aby se při otevření branky neseplnul hlásič, proto také nebyl útěk dvojice zaznamenán (vystřelení signální rakety s jejich postupem pravděpodobně nesouviselo). Dále byl při průzkumu asi 100 m před státní hranicí nalezen Sabolův samopal vz. 58 s náboji, s částí výstroje a klikou od branky. Ve sněhu byly rozpoznány stopy směřující na jih. Čeho si však vojáci nevšimli, bylo to, že patřily více než jen dvěma osobám.

V předchozím týdnu dne 16. ledna navštívili Ondrejku jeho bratislavský kamarád Jozef Tomášek spolu se svojí šestnáctiletou přítelkyní Janou Žitnou a ještě dalším vrstevníkem Vladimírem Budínským, přezdívaným Budvar. Přijeli červeným „embéckem“⁴⁴ až k bráně pohraniční roty, kde si Ondrejku nechali přivolat, a poté společně odjeli do Valtic. O tři dny později se ve Valticích setkali ještě jednou, tentokrát i ve společnosti Mariana Sabola. Při těchto schůzkách bezesporu probíhalo plánování překonání hranice, i když z dostupných dokumentů se nepodařilo blíže zjistit, jak přesně a z čího popudu tento záměr vzešel. Zábavě se evidentně nevěnovali, neboť jeden z vojáků si při pozdějším výslechu vybavil, že tentokrát se oba na rotu vrátili netypicky zamlklí a strážliví.⁴⁵ V případě Tomáška nešlo z hlediska snah o emigraci o začátečníka, již o rok dříve se chtěl spolu s dalšími sedmi osobami zúčastnit turi-

42 Tamtéž, protokol o výslechu svědka Viktora Matyse, s. 25–29.

43 ABS, f. 2341, k. 68, hlášení o zběhnutí pohraničníků a proryvu SH u 18. roty.

44 Osobní automobil Škoda 1000 MB.

45 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-33532 MV, protokol o výslechu svědka Jozefa Matějika, s. 104–107.

stického zájezdu do Švédska. Jejich záměr byl ale prozrazen a následkem toho mu byl (pouze) odebrán cestovní pas.⁴⁶ V předvečer útěku přijela tato trojice vlakem z Bratislavy do Břeclavi, odkud se v pozdních večerních hodinách vydala taxíkem k Valticím.

Velmi významným faktorem, který napomohl troufalému plánu ke zdárnému uskutečnění, byla toho času slabší úroveň jednotky, respektive to, co se oficiálně nazývalo „morálně-politickým stavem“ útvaru. 18. rota PS byla dlouhodobě hodnocena jako jedna z nejlepších u 4. brigády⁴⁷, mezi roky 1974 a 1978 se mohla pyšnit čestným označením „Vzorná rota“ a v roce 1978 byla za dosahované výsledky vyznamenána medailí „Za zásluhy o ochranu hranic ČSSR“. V létě 1979 však došlo k odchodu hned čtyř důstojníků včetně velitele roty a zástupce pro věci politické. Nový velitel major Mach bohužel na úspěšné období nenavázal. Podle hodnocení, které bylo zpracováno v reakci na tuto mimořádnou událost, měl v řízení roty problémy na úrovni organizační i z hlediska mezilidských vztahů. Nedobry byl též poměr mezi ním a „politrukem“ poručíkem Bartošem, který jeho kroky rozporoval i otevřeně kritizoval. Nové velení muselo současně neustále řešit sklony vojáků k „uvolněné kázní“ a čelit jejich přirozené snaze zařadit si vojnu pro ně co nejpohodlněji. Poměrně běžným úkazem bylo, že se vojáci nedovoleně vzdalovali od jednotky, někdy dokonce i tehdy, když byli určeni do strážní služby. To poddůstojníci základní služby začasté příliš nedramatizovali, nemluvě o tom, že sami vojáci se v podobných průšvívích obvykle vzájemně kryli. Velitel Mach na tyto výzvy ovšem nereagoval příliš šťastným způsobem. Nejenže neprováděl efektivně a systematicky kontrolní činnost týkající se řádného výkonu služby, ale při řešení prohrěšků postupoval velmi tvrdě i u malicherností. Mezi mužstvem to vyvolávalo pocity příkoří a snižovalo to jejich motivaci a respekt k velení. Zvýšil se počet mimořádných událostí, jako byly náhodný výstřel, dopravní nehody a incidenty, v nichž hrál roli alkohol. Kuriozitou bylo přistížení několika podnapilých vojáků, včetně Sabola s Ondřejkou, když si ve sklepě z nakradených hroznů pochybným způsobem vyráběli improvizovaný alkoholický nápoj.⁴⁸ Ničemu nepomohlo ani to, že počet udělených kázeňských trestů se během půl roku Machova působení zvýšil dokonce takřka na trojnásobek ve srovnání s předchozím obdobím.⁴⁹

Samostatným problémem byla činnost útvarového SSM, v jehož čele pracovala i dvojice budoucích zběhů. Po nástupu majora Macha a jeho akurátního režimu začali spolu s několika dalšími využívat svazácký výbor k uplatňování připomínek vůči veliteli a kritice nových, dříve neuplatňovaných nařízení, která vnímali jako „buzeraci“ (namátkou šlo například o cenzuru z domu přinesených gramofonových desek).

46 Tamtéž, zpráva o zběhnutí, s. 5.

47 Brigáda měla sídlo ve Znojmě a zajišťovala úsek hranice v okresech Znojmo a Břeclav.

48 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-33532 MV, protokol o výslechu svědka Josefa Bedřicha, s. 94–96.

49 ABS, f. 2341, k. 68, hlášení o zběhnutí pohraničnicků a proryvu SH u 18. roty.

Postupem času ale zjistili, že tento „odboj“ k ničemu nevede: reálnou rozhodovací pravomoc měl totiž předseda SSM spolu se zástupcem náčelníka pro věci politické. Tyto aktivity ve výsledku nejen že nepřinesly změnu, ale atmosféra ve svazu se vyvíjela tak, že oba koncem roku 1979 oznámili, že z výboru odstoupí.

Dne 19. ledna, dva dny před rozhodující nocí, poněkud překvapili své kamarády tím, že se sami od sebe dali v šatně s nevídanou pečlivostí do velkého úklidu svých věcí. Vyklízeli a probírali skříňky a nabízeli ostatním k prodeji některé své věci (tenisovou raketu, knížky, příručku pro poddůstojníky atp.). Ondrejka si dokonce z dvířek sundal fotografie dívek, které tam měl vylepené. Jeden z vojnů si později vzpomněl, že zaslechl Sabola, jak se Ondrejky ptal, jestli „to bude potřebovat“, a ukazoval mu průkaz dárce krve. Bezděčně komický okamžik nastal, když se na šatně zjevil major Mach a oba za vzorný úklid pochválil. Později nepřekvapivě vyšlo najevo, že šlo daleko spíše o pakování výbavy a zametání stop (nebyla nalezena takřka žádná osobní korespondence).

Večer 21. ledna plnil vojn Ondrejka povinnosti kotelníka. To mu v přestávkách mezi obsluhou kotle umožňovalo zařizovat poslední detaily. V autodílně si vypůjčil tři gola klíče jako záložní nástroje pro otevření branky v průchodu signální stěny,⁵⁰ jako legendu uvedl tvrzení, že je potřebová k utažení šroubů na kotli. Jelikož správné načasování je při provádění dobrodružných plánů nezbytností, od jiného vojáka si vypůjčil hodinky, prý kvůli tomu, aby mohl v noci včas přikládat. Příležitostně se nenápadně poptával, zda se neděje něco mimořádného, co by mohlo narušit jejich záměr. Kolem sedmé hodiny usoudil, že je ještě dost času, a zašel si zahrát stolní tenis. Poté se vydal navštívit signalistu a zavolal si od něj (v rozporu s předpisy) kamarádovi ze sousední jednotky, kterému při rozloučení tajuplně řekl, že pro něj má překvapení. Před půlnocí mírně zpanikařil poté, co zjistil, že všechny tři vypůjčené klíče jsou malé, a nerozpakoval se jít vzbudit řidiče, aby mu dal větší. Je otázka, zda neměl prsty i v závadě poplachové sirény, u níž později zjistili vytažený drát.

Vojín Sabol v čase od půlnoci do jedné hodiny ranní vykonával službu strážného roty na bráně. Nyní již k popisu událostí nemáme svědecké výpovědi ani přesné stopy, ale oba se zjevně setkali ve ztichlém prostoru brány, uzamkli ji a společně se svými třemi spoluspiklenci prošli podél oplocení k průchodu v signální stěně. Pomocí plíšku rozpojili jisticí kabel a přemostili jej, tak aby zkratem nenastal poplach. Branku otevřeli nástrčnou klikou (na poslední chvíli získaný náhradní klíč nakonec nebyl zapotřebí) a svižným poklusem se po polní cestě vydali k asi 300 metrů vzdálené hranici s Rakouskem. Spolu si odnášeli „zapůjčené“ hodinky vojína Lajzy a asi tisíc korun ze společného fondu určeného k oslavě konce vojenské služby.

Útěk dvou pohraničnicků byl zjištěn již během několika málo hodin, o převedené trojici ovšem bezprostřední pátrání nic nezjistilo. Hlídka vyslaná k prověření linie jejich postupu ani nerozpoznala stopy většího množství osob a hlásila jen otisky bot

50 Branka se nezamykala, otvírala se pouze nástrčnou klikou, která se shodovala s gola klíčem.

dvojice. Podnět k rozšíření vyšetřování dali v Bratislavě rodiče Jany Žitné, kteří nad ránem 22. ledna zjistili, že nespala doma a nahlásili na okrsku Veřejné bezpečnosti její nezvěstnost. Zároveň začali v okruhu jejích přátel zjišťovat, zda o ní někdo neví. Při té příležitosti se doslechli, že má známost s jistým jim dosud neznámým Jozefem Tomáškem. Po zjištění adresy Tomáškovy matky se v jejím doprovodu vydali na adresu jeho bydliště, kde však v pokoji místo dcery našli jen lístek, který tam na stole zanechal pro svoji sestru: *Ahoj Ivi, prosím ta, povedz mame, ale opatrne, že som odišiel preč aj s Janou. Auto som predal, nábytok, ktorý je tu, predajte a vyplaťte pôžičku. Pozdravujem babku, nehnevajte sa na mňa, za 10 rokov čau.*⁵¹

Vyšetřovatelé si poměrně rychle během jednoho dne za pomoci výpovědí členů rodin Ondrejky a Sabola spojili nedávnou návštěvu mladých lidí v červeném „embéčku“ se jménem Tomáška, jemuž Ondrejkův otec před několika dny dával adresu synova vojenského působiště, s hlášením o nezvěstné Žitné.

Její rodiče za několik dní obdrželi dopis odeslaný 22. ledna z Vídně, ve kterém jim dcera oznamovala, že je v pořádku. Z Rakouska tou dobou rovněž poslala dopis vzdálenému strýci do USA s žádostí o finanční pomoc i s uvedením své současné adresy. Ten cítil za povinnost informovat její rodiče, kteří s touto informací seznámili SNB.

Dne 6. února vyjel otec František Žitný se svým tchánem do Rakouské republiky, aby se pokusil svoji dceru nalézt a kontaktovat.⁵² Nejprve se pokusili zjistit, zda neprošla uprchlickým táborem Traiskirchen, a teprve po negativním zjištění se vydali na udanou adresu v obci Fedkirch, ležící až u hranic s Lichtenštejnskem. V ní se jim po dlouhé cestě až za tmy podařilo nalézt fotoateliér, jenž měl ve vývěsním štítě jméno udaného adresáta Jaroslava Hladkého, ale uvnitř již byla tma a na klepání jim nikdo neodpovídal. Po noci strávené v promrzlém autě se opět vydali zkusit zastihnout Hladkého, což se jim po otevřací hodině podařilo. Ten je pozval do ateliéru a vydal se zajistit schůzku, avšak místo dcery se dočkali příchodu tří mužů v civilním oděvu, kteří se jim představili jako příslušníci kriminální služby a odvedli je na stanici. Po podání vysvětlení byli sice zakrátko propuštěni, ale valné pomoci v jejich úsilí se od policie nedočkali s poukazem na to, že v Rakousku nelze nikoho proti jeho vůli vydat do jeho domovské země. Slíbili jim ale zařadit s Žitnou setkání, které se mělo uskutečnit odpoledne.

Když se mezitím procházeli po městě, pozdravili je slovensky kolemjdoucí mladíci, kteří se posléze představili jako Budínský a Sabol. Poté co jim došlo, že

51 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-33532 MV, protokol o výslechu svědka Františka Žitného, s. 191–196. Dlužno poznamenat, že časový odhad byl přesný.

52 Důvodem takové vstřícnosti ze strany StB, spojené s bezodkladným udělením potřebných dokladů a povolení, bylo na prvním místě iniciovat návrat emigranta, případně zjistit informace důležité pro vyšetřování. Soukromé rodinné zájmy šly z jejich hlediska samozřejmě stranou, tudíž musíme brát s rezervou to, co následně rodiče vyšetřovatelům o tomto setkání sdělili. Zde ale vzhledem k okolnostem výpověď Františka Žitného působí věrohodně, už kvůli nedospělému věku dcery i tomu, že její druh Tomášek byl již rozvedený otec dítěte.

se jedná o Janiny spolčníky, dali se s nimi do řeči, ale příliš určité informace se od nich nedozvěděli. Během následujícího setkání se jim dceru podle jejich tvrzení od úmyslu zůstat v emigraci odradit nepodařilo a zástupce justice zopakoval, že je jako osoba starší patnácti let oprávněna o svém setrvání v Rakousku rozhodnout sama.

O podobný výjezd za účelem přesvědčení k návratu se snažila v případě rodičů Ondrejky a Sabola Vojenská kontrarozvědka, ale nesetkalo se to s odezvou. U Ondrejka otce bylo dokonce prostřednictvím telefonického odposlechu zaznamenáno, že synovi jeho rozhodnutí rozmlouvat nehodlal.⁵³

Vedle těchto dramaticky narušených rodinných vztahů se neblahé následky snesly i na odpovědné představitele Pohraniční stráže. Zjištěné závažné nedostatky na úrovni jak samotné 18. roty, tak nadřízených útvarů přinesly řadu personálních opatření. Velitel roty Mach i jeho zástupce pro věci politické Bartoš byli odvoláni z funkcí, veliteli břevlaského praporu byla velitelem 4. brigády udělena důtka. Tresty poté ještě zvýšil samotný náčelník PS, který veliteli praporu důtku změnil na kázeňský trest výstrahy pro neplnění služebních povinností a tůž postih rozšířil i na velitele brigády.⁵⁴

Marian Sabol a Zdeno Ondrejka byli Vojenskou obvodovou prokuraturou Brno obžalováni ze spáchání trestných činů zběhnutí do ciziny, pomoc k trestnému činu opuštění republiky a přečinu proti majetku v socialistickém vlastnictví. Ondrejka ještě navíc z přečinu proti majetku v osobním vlastnictví a Sabol z trestného činu porušování povinností strážní služby.⁵⁵ Výši udělených trestů se nepodařilo zjistit.

Oba bývalí strážci hranic socialistického Československa se na jaře toho roku rozhodli, že svoji budoucnost „postaví na hlavu“ i v geografickém slova smyslu, neboť se jim naskytl možnost vystěhování do Austrálie. Dne 23. dubna vyrazili společně s přípojivším se Vladimírem Budínským z vídeňského letiště na téměř třicetihodinovou cestu do Adelaide, kde ve skromných poměrech začali budovat nové živobytí. Podle dopisů domů se to neobešlo bez originálních zážitků. Za 350 dolarů si koupili auto a vzápětí ho třikrát nabourali. Patrně měli problém s jízdou vlevo nebo snad bylo příčinou, že získání řidičského průkazu zabralo jen sedm dní. Zatímco „Budvar“ se nechal zaměstnat jako číšník, Marian a Zdeno se zapsali na rekvalifikaci ve stolařském oboru. To jim však dlouho nevydrželo a po několika týdnech se vydali na poznávací cestu, která se zkomplikovala zadřením motoru jejich vozidla, takže do Sydney dorazili autostopem. Poté pokračovali do vnitrozemského Lightning Ridge, kde se pustili do dobývání opálů. Pokud by šlo všechno dobře, plánovali

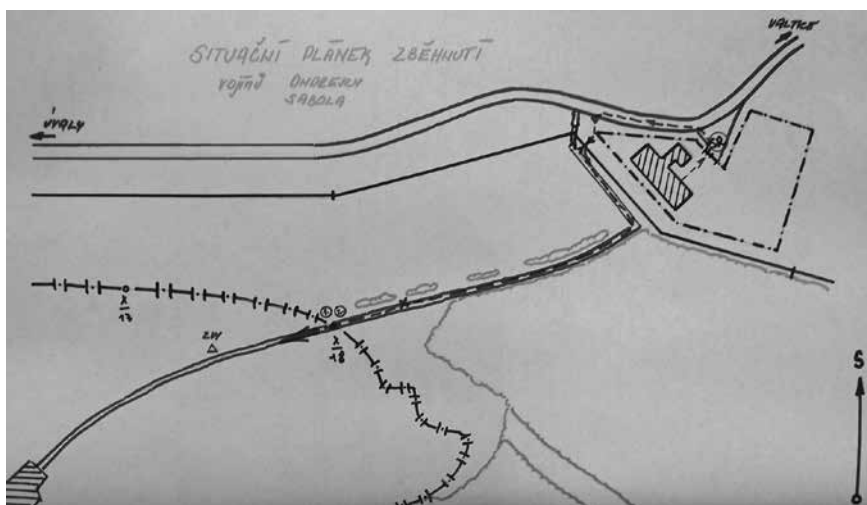
53 ABS, f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky SNB – operativní svazky, arch. č. 14266, zpřístupněn v digitální podobě, scan 14266_1_1_0048-1, telefonický styk s rodiči.

54 ABS, f. HS PS OSH, čj. OSH-001557/80, doplňkové hlášení o zběhnutí pohraničnicků.

55 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-33532, obžaloba, s. 177–181.

Obr. 7: Snímek prostoru stanoviště hlídky před útvarem. Šipka označuje místo průchodu ženině technickým zabezpečením, kterým pětice prošla (ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-33532, dokumentace, s. 11)

Obr. 8: Plánek místa překročení státní hranice (ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-33532, dokumentace, s. 6)

na Vánoce vyrazit na dovolenou do Bangkoku. Nějací krajané, se kterými se setkali, jim poradili, že se tam vyplatí zajet.⁵⁶

Igor Orlík, Pavol Kukan – *Daj si na vyšetrovaní záležať, zaujímaju sa o túto vec „pražáci“!!!*⁵⁷

Je hluboká letní noc roku 1984 a vojín Štefan Novický leží na tvrdé podlážce strážní věže. Se silnou bolestí hlavy se probírá z mrákot, vnímá nepřírozený tlak na hrudi a snaží se vybavit si, co se právě stalo. Zároveň zaregistruje siluetu postavy, která mu klečí na prsou, a vzápětí ucítí, jak mu ke krku přitiskne bajonet. Proti ruce se ve strachu ožene, vzepře se a začíná nepřehledný zápas.⁵⁸

Čtyřiatřicetiletý kapitán JUDr. Ladislav Kubík byl začátkem září roku 1984 zrazen jako vyšetřovatel u trenčínského oddělení odboru vyšetřování StB ve Vojenské kontrarozvědce a právě mu byl přidělen důležitý případ, o kterém se poslední týden hodně hovořilo. Jde o zběhnutí dvou pohraničnicků Dunajské pohraniční stráže od jednotky se sídlem ve Vysoké pri Morave, kteří za použití násilí proti veliteli hlídky překonali řeku Moravu a uprchli do Rakouské spolkové republiky.

Jeho nadřízený náčelník oddělení plukovník JUDr. Gabriel Staňo mu tuto sledovanou kauzu svěřil s mnoha až příliš detailními připomínkami. Při jejich čtení si připadal trochu jako zelenáč nebo – ještě trefněji – jako by stál před plukovníkem Bedřichem Krausem von Zillergut z románového Dobrého vojáka Švejka, který měl podobný sklon se ujišťovat, zda všichni rozumí i těm nejprimitivnějším výrazům. Jako by nebylo samozřejmé seznámit se s místem činu, vyslechnout zúčastněné svědky nebo stanovit kvalifikaci trestných činů. Snad mu ale křivdí a je to jen nervózní výsledek intenzivního zájmu z vyšších míst, o němž se v dotyčném soupisu pokynů též dočetl.⁵⁹ Dal se tedy do práce.

Zavedl vyšetřovací spis a začal studovat a zakládat do něj výsledky dosavadního šetření, které bylo prováděno oddělením VKR Dunajské pohraniční stráže a částečně i Veřejnou bezpečností. Nejprve musel zajistit základní administrativní úkony, jako je vyžádání výpisů z rejstříků trestů pachatelů, jejich posudky od předchozího zaměstnavatele a národního výboru, zjištění majetkových poměrů a ustanovení obhájců. Jelikož vojáci uprchli s výzbrojí a výstrojí, bylo třeba požádat jejich útvar o vyčíslení výše škody. Zapotřebí bylo rovněž nechat vypracovat podrobnou lékařskou zprávu zraněného velitele hlídky, neboť ta původní, vydaná po ambulantním

56 ABS, f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky SNB – operativní svazky, arch. č. 14267, zpřístupněn v digitální podobě, scan 14267_1_1_0028-1, písemný styk s rodiči.

57 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-38943 MV, pokyny pre kpt. Kubíka, s. 172.

58 Autor si při zpracování tohoto případu v některých místech dovoluje jistou literární licenci, samozřejmě při respektování archivních pramenů. Citace z výslechových protokolů jsou stylisticky upraveny.

59 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-38943 MV.

ošetření, neobsahovala dostatek podrobností pro stanovení stupně zranění a míry jeho nebezpečnosti. Po vydání usnesení o zahájení trestního stíhání proti uprchlým Pavolu Kukanovi a Igoru Orlíkovi již mohl přistoupit k provádění výslechů.

Nejdůležitějším svědkem byl voják Štefan Novický, který byl události přítomen nejbližší, a to v mnohem větší míře, než mu bylo milo a zdrávo. Vypověděl, že o půl jedné v noci na 26. srpna nastoupil na hlídku společně s vojínem Pavolem Kukanem. Jejich úkol spočíval ve sledování svěřeného úseku z pozorovatelně „OBEC“, umístěné na břehu řeky Moravy v těsné blízkosti vsi Vysoká pri Morave. Státní hranice zde probíhá středem řeky a nachází se prakticky jen desítky metrů od veřejné komunikace a civilní zástavby. Oba strážci „míru a socialismu“ se vzájemně příliš neznali, čas od času spolu prohodili pár vět, ale jinak na jejich stanovišti panovalo ticho. Kukan byl u jednotky zatím jen krátce, asi měsíc a půl, zatímco Novický sloužil už od října předloňského roku a takříkajíc již „stříhal metr“ a netrpělivě odpočítával dny, kdy se bude moct vrátit do civilu. Pětihodinová hlídka se vlekla. Asi po třetí hodině noční spatřil Novický asi 200 metrů vzdálené blikající světlo a zeptal se Kukana, zda vidí to samé.

Tak som sa mierne k nemu natočil a namiesto odpovede som dostal samopalom úder do prednej časti hlavy, po ktorej som padol do bezvedomia. Keď som sa prebral, tak voj. Kukan mi klačal na prsiach a bodák na samopal mi držal na krku. Nevieťm to teraz vysvetliť, ale reflexívne som mu rukou ruku s bodákom odhodil a začali sme medzi sebou pri zemi zápasit'. Tu sa Kukan snažil zhodiť ma z pozorovateľne dolu a ja zas v sebaobrane jeho. Potom sa mi nejako podarilo postaviť a Kukana som stiahol do sklenenej časti pozorovateľne. Tu sme sa navzájom „sáčali“ a vtedy, ako sme narážali na okná zo skla, tak sme ich pri náraze rozbíjali.⁶⁰

Novický vůbec nechápal, co se děje, proč byl napaden. Křičel na Kukana, aby přestal, ale nemělo to žádný účinek. Dostal jedinou, v tu chvíli nejasnou odpověď: *Pôjdeš s nami.* Nakonec byl povalen a znehybněn. Slyšel, jak jeho protivník na někoho volal, aby si pohnul. Zaregistroval, že k nim nahoru vystoupila třetí postava, na Kukanovu výzvu si vzala ležící samopal, s kovovým cvaknutím ho natáhla a namířila na něj. Kukan si rovněž vzal zbraň a řekl tomu druhému, aby vystřelil. Ten to naštěstí odmítl s tím, že rána by byla slyšet. Když si Novický všiml, že oba stojí na okraji věže vedle žebříku, vzepjal se a pokusil se je shodit dolů. Kukan ale jeho záměr zaregistroval a skočil po něm s bodákem v ruce s úmyslem bodnout jej do břicha. Jen obranný pohyb nohou odvrátil vážné zranění a hrot bajonetu tak zasáhl Novickému stehno, kde zanechal jen mělkou ránu.

Kukan mi povedal, aby som nerobil somariny a išiel s nimi do „Rajchu“, a kývol hlavou smerom na rakúsku hranicu. Ja som Kukanovi slúbil, že pôjdem s nimi, ale to som povedal len preto, aby som si zachránil život, lebo som videl, že keby som odmietol, tak ma zabijú. Potom mi nakázal, aby som sa postavil a išiel s nimi dolu z pozoro-

60 Tamtéž, protokol o výslechu svědka Štefana Novického, s. 65–72.

vateľne. Potom mi Kukan, ktorý vlastne všetko riadil a vydával príkazy, nakázal, aby som odviazal psa, prešiel ku mne, priložil mi hlavu samopalu na chrbát a povedal, aby som nerobil somariny a nedával psovi košík z papule dolu. Potom sme všetci traja postupovali k bráne v signálnej stene.

V tretí osobě Novický mezitím poznal vojína Igora Orlíka. Ten si od něj vzal klíče od branky průchodu v zátarasu a snažil se ji otevřít. Na obou „zbězích aspirantech“ byla znát nervozita nejen z troufalého činu, ale i ze znamení, že se jim akci nedaří udržet zcela v tajnosti – na vedlejším po proudu ležícím stanovišti BUNKER se rozsvítilo světlo, někdo odpálil světlici a bylo slyšet přibíhat psa. Orlík s Kukanem přerušili pokusy o otevření stěny a schovali se za zídou, zatímco Novický zůstal na místě s úkolem očekávanou hlídku odlákat. Příběhnuvší německý ovčák si jej přes pletivo jen očenichal, otočil se a vrátil se zpět. Vzápětí přiběhl z prostoru za zátarasem jeden člen hlídky a volal, zda se něco děje, na což dostal od Novického odpověď, aby šel prověřit prostor na břehu ve směru proti proudu. Jakmile opět nastal klid, oba vyskočili z úkrytu a za okamžik se jim konečně podařilo odemknout zámek.

Kukan pribehol ku mne, štuchol hlavňou samopalu do mňa, aby som vstal, a pokračovali sme cez porast až k brehu rieky Moravy. Orlík vošiel do vody až po kolená, Kukan mi nakázal, aby som aj ja išiel, tak som vošiel do vody tiež po kolena. Tu som im povedal, keď som rozmýšľal, ako sa dostať naspäť, že sa pokúsím zmiasť so svojim psom hliadku z BUNKRU. Na to nič nepovedali a pokračovali po kraji rieky Moravy v smere proti prúdu. V tejto dobe z rieky stúpala slabý opar.

Dalším významným svědkem byl hlídkující voják Attila Lelkes, jenž přiběhl ze sousedního stanoviště prověřit situaci. V jeho případě bylo třeba provádět výslech citlivě, jelikož dotyčný měl po události psychické problémy, se kterými byl ambulantně léčen. Oné noci byl určen jako velitel hlídky na stanovišti BUNKER, kde se spolu s ním nacházel jako další člen hlídky voják Voltr. Poklidnou službu asi před půl čtvrtou protrhl neobvyklý lomoz vycházející ze sousední pozorovatelný, odkud bylo slyšet bouchání, řinčení skla a jiné tlumené zvuky. Když to chvíli trvalo, nařídil Voltrovi, ať o podezřelých zvucích uvědomí rotu, aby situaci ověřili. Když se jim po chvíli ozvali se zprávou, že se na stanoviště OBEC nemohou dovolat, vyzval k vyslání poplachové skupiny a zároveň se rozhodl vydat se na místo sám. Nejprve tím směrem odpálil světlici, ale nic neobvyklého ani jeden z nich neviděl. Oba sestoupili z věže a vzali si služebního psa, kterého po otevření branky v zátarasu pustili na volno. Lelkes zapnul osvětlení svého úseku a vydal se za přísvecování baterky k sousední pozici.

Asi po 150 metroch som spadol a baterka mi prestala svietiť. Potom som postupoval v tme k stanici OBEC, kde bola hustejšia tma. Predo mnou postupoval môj pes. Asi zo vzdialenosti 5 metrov od brány som uvidel obrysy postavy. Na túto postavu som zvýšeným hlasom zvolal „čo sa deje“ a postava mi odpovedala, že „bež dole, tam sú vo vode, strieľaj“. Vtedy som podľa hlasu spoznal, že na mňa hovorí voj. Novický. Vrátil som sa asi niekoľko metrov a videl som i voj. Voltra, ako tento už zbieha k rieke Morave. Keď

*som zbehol k rieke, prezrel som okolie a vošiel som do vody. Chvíľu som načúval, počul som vpravo odo mňa člat vody, ako by niekto plával. V smere, odkiaľ som počul člapot vody, som najprv jednotlivo a potom dávkami strieľal. Keď som strieľal, Voltr vystreloval svetlice, aby som lepšie videl na riekku. Po niekoľko výstreloch som počul na druhej strane rieky praskot a prestal som strieľať. Medzi tým, ako som strieľal, došiel k nám voj. Novický, niečo hovoril Voltrovi, zobral od nej samopal a začal strieľať smerom na druhú stranu rieky. Ja som chvíľu zostal vo vode, Novický i Voltr stáli na brehu. Počúvali sme, ale nič sme nepočuli ani nevideli.*⁶¹

Byli vyslechnuti i ďalší svedkové z jednotky, navíc i obyvatelé prílehlého domu, a až na drobné nesrovnalosti tento průběh událostí potvrdili. Kromě toho bylo zdokumentováno, že útek se podařil nejen díky rozhodnosti hraničící s bezohledností, ale i přičiněním drobné sabotáže Orlíka. Dozorčí roty, chtě si ulehčit službu, ho toho večera jako hlídkujícího požádal, aby místo něj odemykal bránu kasáren, což Orlík ochotně přijal. Svěřené klíče ale po skončení svých povinností nevrátil, ale ponechal si je a zároveň z místnosti dozorčího odcizil klíče od výjezdového vozidla. Takže když byl o několik hodin později vyhlášen poplach, nejenže řidič poplachové hlídky nemohl najít klíče a musel si zaběhnout pro rezervní, ale po nastartování nemohli opustit objekt, jelikož opět nebylo čím odemknout, a museli bránu vysadit z pantů. Na místo tudíž dorazili až v době, když byli oba zběhové dávno mimo jejich dosah (ačkoliv by to nebývali stihli ani při dodržení plánovaného času přesunu, vzdálenost k místu zběhnutí činila asi dva kilometry). Povinností vyšetřovatele bylo tyto zjištěné nedostatky ve strážní službě neponechat jen coby zjištěné okolnosti případu, ale upozornit na ně velitele jednotky za účelem zjednání nápravy.⁶²

Co se týče zjištění událostí následujících po zběhnutí, vyšetřovateli „vyšly vstříc“ rakouské sdělovací prostředky. Deník Kurier o nich 30. srpna 1984 přinesl reportáž s dramatickým titulkem „Dva vojáci ČSSR utekli do Rakouska v dešti kulek“. Z textu vyplývá, že při překonávání Moravy byl jeden z nich lehce postřelen na ruce a poté se oba ponořili pod hladinu a tak doplávali až ke břehu.⁶³ Následující dva dny se ve strachu z vydání zpět do Československa skrývali v blízkosti řeky. Třetího dne jejich úkryt objevily místní děti, které zorganizovaly „záchrannou akci pro uprchlíky“ – přestěhovaly je do vlastního dřevěného srubu, donesly jim chleba, klobásu, vodu a cigarety. Večer se o neobvyklém setkání jedno z dětí zmínilo rodičům, načež se jeho otec za vojáky vydal a přesvědčil je, aby se přihlásili na četnické stanici, kam je také osobně doprovodil. Dalšího dne oba požádali o politický azyl a uvedli místo, kam ukryli zbraně, aby mohly být vyzvednuty a předány do ČSSR.⁶⁴

61 Tamtéž, protokol o výslechu svědka Attily Lelkese, s. 60–64.

62 Tamtéž, upozornenie podľa § 164 odst. 2 Tr. por., s. 160.

63 To je dost možná uchránilo od zasažení: projektily použité ráže ve vodě rychle ztrácejí kinetickou energii a po méně než metru se zastavují.

64 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-38943 MV, překlad článku z rakouských novin Kurier, s. 21–24.

Dne 8. září o této události přinesla zprávu rozhlasová stanice Hlas Ameriky v příspěvku vídeňského spolupracovníka Ivana Medka, který se s oběma utečenci setkal:

Oba jsou dělníci. Pavol je zedník a je mu 20 let. Necelých 19 let starý Igor byl dělníkem v továrně. Seznámili se až na vojně v prezenční službě u pohraničního útvaru ve Vysoké pri Morave. Prolhanost režimu, podvody, přetvářka, všechno, s čím se setkávali v denním životě, se na vojně ještě zvětšilo. Byl to nesnesitelný život, říkají. Rozhodli se k útěku, i když věděli, že riskují život. Věděli, že nemají mnoho času a že mohou věřit jen sobě. Plán útěku připravovali necelé tři týdny. V neděli 26. srpna měl Pavol službu na strážní věži od jedenácti hodin večer do šesti ráno. Igor v té době dělal strážného na rotě také od jedenácti hodin večer, ale jen do dvou hodin ráno. Naštěstí měl klíče od brány, a jakmile jeho služba skončila, zmizel nepozorovaně a šel za Pavlem. Asi 300 metrů před pozorovatelnou mu dal znamení baterkou, že se pokus podařil. Pavol, který nebyl na pozorovatelně sám, se v tu chvíli pokusil donutit druhého vojáka, který s ním měl na věži službu, aby jim otevřel bránu posledního zátarasu před hranicemi. Protože se však bránil, došlo ke rvačce, při které se Pavol poranil, a zároveň bylo vyraženo skleněné okno pozorovatelný. Nakonec Pavol vojáka přece jen přemohl a přinutil jej sestoupit dolů. Sám seskočil za ním a poranil si navíc ještě nohu, vymkl si ji. Spolu s Igorem donutili vojáka, aby jim otevřel bránu a odebrali mu zbraň. V té chvíli se však začali blížit strážci ze sousední hlídkové věže se psem. Pavol s Igorem ještě stačili přinutit odzbrojeného pohraničnicka, aby na hlídku zavolal, že někdo plave 50 metrů dole v řece. Sami běželi 20 až 30 metrů proti proudu, aby se vyhnuli rybářským sítím, do kterých by se mohli zaplést. Utíkali, přesněji řečeno utíkal Igor, který zraněného Pavla velkou část cesty nesl. Ve chvíli, kdy skočili do vody, začal voják křičet, že to všechno je podvod, že byl násilím odzbrojen. Na břeh přibíhali další pohraničníci, vystřelovali světlice, stříleli po uprchlících, kteří se zpočátku brodili v mělké vodě a pak plavali několik metrů pod vodou. Hranice vede prostředkem řeky Moravy, ale hlídky střílely, i když oba uprchlíci byli již skoro na druhém břehu. [...] Rozhodli se pro život ve svobodě, jejich útěk byl dobrodružný a riskovali život. Ale dobrodruzi to nejsou. Pavol s Igorem jsou normální, obyčejní mladí lidé, jakých je v Československu většina a nikdo z nich nechce trvale žít ve lži. Jistě ani ti, kteří byli přinuceni po svých kamarádech střílet.⁶⁵

Nesouhlas se socialistickým zřízením byl jistě motiv, na který se dalo v těchto případech často oprávněně usuzovat, nicméně důvody mohly být různé a bylo cílem vyšetřování je zjistit. Výsledkem Orlickova otce nebyly žádné signály pozdějšího činu zjištěny, rodiče žádné náznaky toho, že by jejich syn chtěl uprchnout za hranice, nepozorovali (případně se o ně nepodělili).

Nad Kukanovými motivy se ale vznášela řada otazníků, neboť na území vlasti zanechal manželku s měsíčním synem. Oženil se s ní po delší známosti teprve v předjaří téhož roku a osvětlení jeho rodinných poměrů slibovalo přinést nějaké odpovědi. Provedením výsledků také vyšly na světlo komplikované rozepře a animozity,

65 Tamtéž, opis – I. Medek o útěku čs. pohraničnicků do Rakouska, s. 99–101.

kteřé planuly především mezi jeho autoritativním otcem a mladou, leč sebevědomou manželkou.⁶⁶ Všeobecně se dá uvést, že tento osobní konflikt vygradoval právě několik dní před jeho emigrací do takové krajnosti, že Kukan by musel bolestně volit mezi jednou nebo druhou stranou.⁶⁷ Vyšetřovatel nakonec tuto nepochybně stresově působící osobní situaci označil za pravděpodobný motiv s tím, že následně svého přítele Orlíka ke skutku přiměl. O půl roku později této hypotéze přisvědčil i sám Orlík, který v telefonátu své sestře prohlásil, že byl Kukanem přemluven a že uvažuje o návratu (od čehož ale nakonec upustil).⁶⁸

Kapitán Kubík tímto dospěl ve vyšetřování ke konci a na začátku listopadu sestavil závěrečnou zprávu s návrhy na podání obžaloby pro spáchání trestných činů zběhnutí do ciziny, loupeže, zprotivení a donucení porušit vojenskou povinnost, nedovolené ozbrojování, porušení povinností strážní služby a rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví.

*Stupeň nebezpečnosti trestnej činnosti ušlých obvinených vojakov Kukana a Orlíka pre spoločnosť je treba vidieť v tom, že sú vojaci základnej služby, mali plniť svoju najčestnejšiu povinnosť voči svojej vlasti a to tým skôr, že slúžili u Pohraničnej stráže a na úseku štátnych hraníc, ktoré delia socialistický tábor od kapitalistického. Zvlášť v súčasnej dobe, kedy v medzinárodnom merítku je veden silný ideologický boj proti socialistickým štátom a snaha o vojenskú prevahu nad štátmi Varšavskej zmluvy. Ako pritažujúce okolnosti je treba brať do úvahy zvlášť surový spôsob spáchania trestného činu, že spáchali viac trestných činov.*⁶⁹

Vyšší vojenská prokuratura v Trenčíně se s výsledky jeho vyšetřování ztotožnila, pouze Kukanovi přidala „paragraf“ pokus o ublížení na zdraví. Vojenský obvodový soud Bratislava uznal oba vinnými v plném rozsahu a odsoudil je na 9 let odnětí svobody v případě Kukana a 6,5 roku v případě Orlíka.⁷⁰

VKR u obou sondovala možnosti spolupráce jejich rodin při pokusu o vyvedení zpět na území ČSSR. V případě Kukana ji vzhledem k míře jeho provinění a očekávané výši trestu označila za nereálnou, u Orlíka se nějakou dobu snažili zorganizovat výjezd některého z rodičů, ale postupně nabyli přesvědčení, že by jim v jejich úsilí nebyli adekvátně nápomocni.⁷¹

66 Tamtéž, protokol o výslechu svědka Pavola Kukana, s. 110–113; protokol o výslechu svědka Danka Kukanová, s. 123–127.

67 Hraje zde roli jedno závažné obvinění, které vzhledem k nemožnosti jeho prokázání nepokládá autor za etické blíže rozebírat.

68 ABS, f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky SNB – operativní svazky, arch. č. 18723, zprístupněn v digitální podobě, scan 18723_1_2_0044-1, záznam z 25. 2. 1985.

69 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-38943 MV, závěrečná zpráva, s. 161–165.

70 Tamtéž, obžaloba, s. 191–200; rozsudek, s. 201–211.

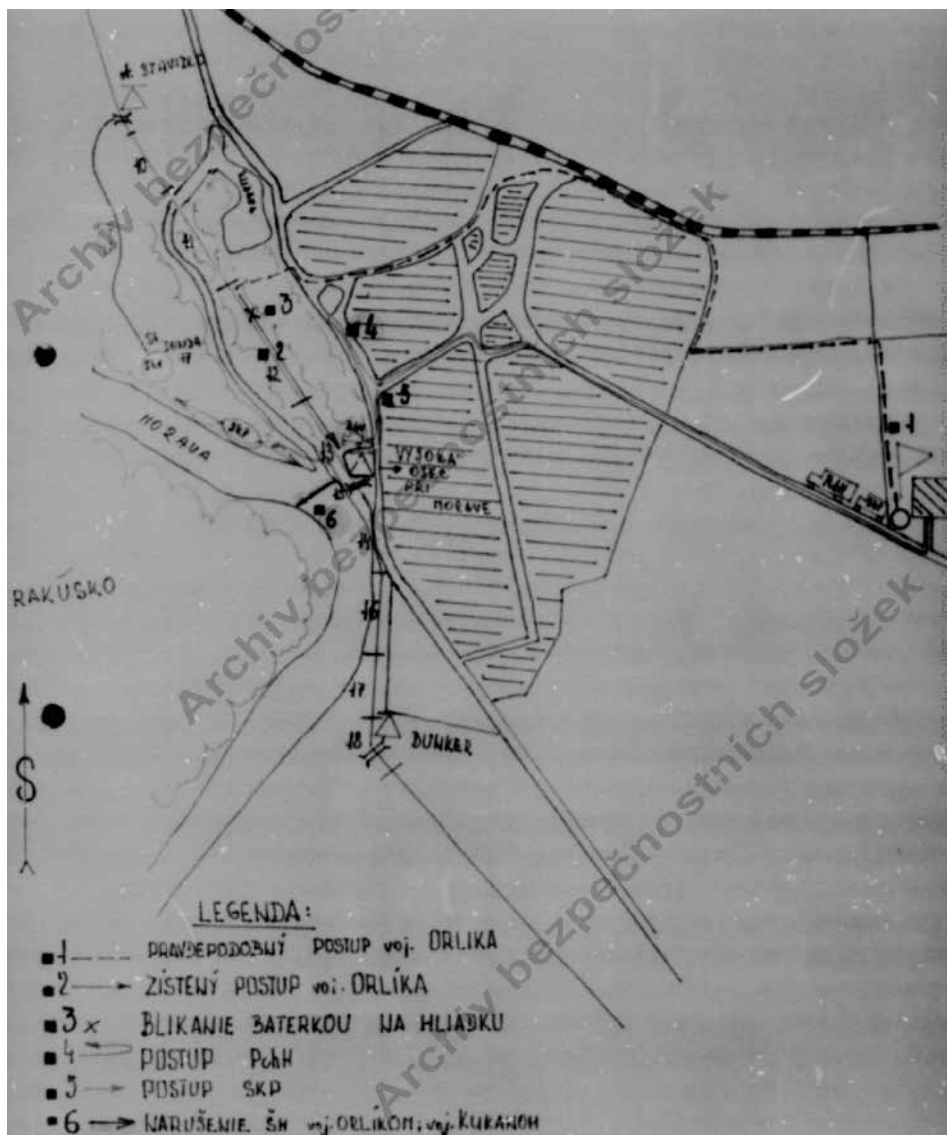
71 ABS, f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky SNB – operativní svazky, arch. č. 18722; arch. č. 18723.

Obr. 9: Pozorovatelná na stanovišti OBEC (ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-38943 MV, dokumentace, s. 76)

Obr. 10: Pohled z téže pozorovatelny směrem k řece Moravě a státní hranici (ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-38943 MV, dokumentace, s. 81)

Obr. 11: Dokumentační plánek narušení státní hranice (ABS, f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky SNB – operativní svazky, arch. č. 18722, scan 18722_1_1_0056-1)

Stanislav Bureš – *Svéráz pohraničního rybolovu*

Prvního října 1988 krátce před úsvitem prochází rotmistr Stanislav Bureš, voják Pohraniční stráže z povolání, vraty do prostoru za ženijně technický zátaras v úseku roty Lukov a po lesní stezce, dnes zvané Galíšská cesta, se vydává směrem k řece Dyji. Co by mohlo zasvěceného pozorovatele, nebýt ovšem snížené viditelnosti, zaujmout, byly dvě neobvyklé okolnosti. Jednak byl sám, což nenaznačovalo hlídkové povinnosti, jednak byl namísto ve stejnokroji oblečen civilně, předpokládané služební kanady byly nahrazeny holínkami a „ozbrojen“ byl nikoliv samopalem vz. 58, nýbrž rybářským prutem.

Tento takřka idylický obraz, jakoby vystřižený z imaginárního agitačního pořadu „Ze života našich pohraničníků“, působí až nemístně, pokud jsou nám alespoň obecně známy přísné poměry a režimová opatření v bezprostřední blízkosti státní hranice. Řády však přiznávaly profesionálním příslušníkům významně vyšší důvěryhodnost, než s jakou počítaly u vojáků základní služby. Rotmistr Bureš tak mohl jakožto „tovaryš Petrova cechu“ využít ustanovení rozkazu náčelníka Hlavní správy Pohraniční stráže č. 05/87, podle něhož bylo možné vstoupit „za dráty“ za účelem sběru lesních plodů, rybolovu a podobně, pochopitelně jen v době služebního volna. V čem ovšem ona idyla přece jen skřípala, byl fakt, že do onoho prostoru vstoupil sám – uvedený rozkaz podobné kratochvíle umožňoval pouze v případě vícečlenných skupin.

Bureš u jednotky coby novopečený velitel čtyř působil teprve třetím měsícem a byl ostatními vnímán jako povahově poněkud impulzivní a snad až příliš asertivní, ale jinak bezproblémový a perspektivní voják. Základní vojenskou službu nastoupil ke znojemské brigádě PS v dubnu 1986 a již dva měsíce poté si zažádal o přijetí do služebního poměru vojáka z povolání. Zajímavostí je, že u jednotky PS Poštorná se v této době setkal s taktéž trebičským rodákem a vrstevníkem Vladimírem Kratochvílem, který v srpnu toho roku zběhl, což mělo za následek odvelení od jednotky těch vojáků, kteří se s ním znali ještě z civilu, tedy včetně Bureše. Krátce nato byl vyslán ke studiu Praporčické školy PS v Holešově, kterou úspěšně absolvoval v červenci 1988. Od 18. července byl ustanoven do funkce velitele 3. čtyř jednotky PS Lukov nedaleko Znojma.

Mezi příslušníky útvaru podle pozdějších vyjádření zachycených ve výslechových protokolech panovala přátelská kolegialita a nebylo neobvyklé navštěvovat se v rodinách a trávit spolu nějaký volný čas. Ve čtvrtek 29. září podal nadporučík Eduard Rezek žádost o povolení vstupu za trasu ŽTZ na celý týden v úseku jednotky pro sebe, svoji manželku, Stanislava Bureše a podporučíka Vladimíra Štáblu.⁷² Jako důvod uvedl sběr lesních plodin, on sám se těšil na hříby. Schválený požadavek mu byl z nadřízeného praporu PS Jemnice následujícího dne doručen, avšak v průběhu tohoto dne se na rotě změnil rozpis služeb. Rezkovi došlo, že v dohodnutý čas se vycházky nebude moci zúčastnit, což zklamanému Burešovi oznámil ještě toho dne. Bureš však

72 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-41842 MV, protokol o výslechu svědka Eduarda Rezka, s. 54–58.

nechtěl nechat povolení nevyužité, a tak se vydal za Štáblou, aby jej požádal, jestli by jej na sobotní rybaření nedoprovodil.⁷³ Tomu se to ale též nehodilo, avšak zapůjčil mu alespoň své rybářské náčiní. Bureš aktivním rybářem nebyl, tomuto koníčku se věnoval v dětství s otcem, pouze téhož léta se s kolegy jednou vypravil k Dyji, kde s vypůjčeným prutem zkoušel štěstí, ovšem s neslavným výsledkem (utrhl a ztratil nástrahu).⁷⁴ Zašel tedy ještě požádat kolegu Rezka, zda by jej za zátaras nepustil samostatně, obávaje se brzkého zkažení počasí, a ten – nemaje žádného podezření, že by jeho motivací mohlo být cokoliv jiného než vlasec svištící nad ranní řekou – mu vstup přislíbil a uvědomil dozorčího důstojníka roty. Dozorčímu Rezek dále nařídil zapsat do knihy průchodu osob i ppor. Štáblu, aby ze zápisu na pohled nevyplývalo porušení zmíněného rozkazu.

Asi o půl čtvrté odpoledne téhož dne telefonovala Rezkovi Burešova manželka Simona a dotazovala se, kdy se má její muž vrátit domů. Rezek ji uklidnil, že jejich dohoda byla v tom smyslu, že přijde, až něco chytí, a že by tedy snad již měl být na cestě zpět. Jemu samotnému to ale přišlo zvláštní, takže se z domova vydal na rotu. Když u službu konající hlídky zjistil, že nazpět jej nepropouštěli, pojal obavu, zda u vody nedošlo k nějaké neblahé události.

Jak se později shodli všichni vyslychaní, podezření na zběhnutí nikomu na mysl nepřišlo. Bureš byl asi tři měsíce ženatý a jeho manželka těhotná, jejich svazek neprocházel žádnou krizí, nedávno získali služební „finský domek“, který sám usilovně opravoval a zveleboval, dokonce si pořídil videopřehrávač za tehdy poměrně horentní sumu 18 000 Kčs. Jako voják byl hodnocen dobře, navíc jeho pozitivnímu politickému profilu dodávalo na solidnosti i to, že jeho otec byl vyšetřovatelem Veřejné bezpečnosti a tchán proviantním náčelníkem praporčické školy Pohraniční stráže.⁷⁵

Rezek tedy v doprovodu jednoho vojína vyrazil do prostoru, kde se postrádaný měl zdržovat, avšak žádné stopy po něm ani po samotném rybolovu nenalezl. Když bez výsledku skončila i snaha se jej v okolí dovolat, vrátil se na jednotku, zorganizoval pětičlennou pátrací skupinu se služebním psem a obratem se vrátil propátrat celý prostor, ovšem s tímž výsledkem. Až poté se spojil s dozorčím, aby událost nahlásil velitelství, které do oblasti vyslalo tři pátrací skupiny o dvaceti pohraničnících. Cestou zpravodajského oddělení bylo zanedlouho zjištěno, že v 18 hod. se na policejní stanici v příhraničním rakouském městě Hollabrun přihlásil mladý muž z Československa, který byl následně dopraven do uprchlického tábora Traiskirchen.⁷⁶ Dne 6. října tu zprávu při-

73 Tamtéž, protokol o výslechu svědka Vladimíra Štáblu, s. 29–32.

74 Autor si zde neodpustí poznámku, že – jak vyplývá z výpovědí účastníků těchto rybářských výprav – k nutné výbavě zde nepatřilo povolení k rybolovu a vzhledem k nulové pravděpodobnosti setkání s rybářskou stráží v těchto končinách se v principu jednalo o vodní pých.

75 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-41842 MV, hlášení o mimořádné události, s. 4–5.

76 ABS, f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky SNB – operativní svazky, arch. č. 21130, zpřístupněn v digitální podobě, scan 21130_1_1_0009-1, zpráva o zběhnutí do Rakouska.

nesl i rakouský tisk s doplněním, že muž po překročení státní hranice podél Dyje došel do městečka Hardegg, kde byl převzat četnickou stanicí.

Jedním z opatření, jejichž realizace byla v těchto případech zvažována, byl pokus o vylákání zběha zpět na území Československa. Obvyklou metodou bylo vyslání některých příbuzných, aby na něj zapůsobili v tom smyslu, že v cizině nemá perspektivu a doma by jej čekal jen mírný trest. Již 12. října se za ním vypravila jeho matka v doprovodu strýce z otcovy strany, aby se jej pokusili navštívit v uprchlickém táboře.⁷⁷ Výjezd byl zorganizován Vojenskou kontrarozvědkou ve spolupráci s O-StB Znojmo a O-StB Třebíč, oběma členům rodiny byly urgentně vyřízeny cestovní doklady a byli instruováni ohledně zjištění motivace a okolností zběhnutí, jakož i postupu v případě, že by uprchlík po jejich naléhání projevil ochotu k návratu.⁷⁸ Na vrátnici tábora se zprvu setkali s odmítnutím odůvodněným karanténou, takže postupně oslovovali česky a slovensky mluvící uprchlíky, zda by jim nepomohli jej v areálu tábora vyhledat a přivolat, což se jim nakonec po nějaké době podařilo.

Bureš vylíčil matce a strýci na bráně okolnosti svého rozhodnutí: prý nešlo o plánovaný čin, k hranici se skutečně vydal jen rybařit (tomu nasvědčuje i tvrzení jeho manželky, podle které si předešlého večera na zahradě v jahodovém záhonu nakopal žízaly). Na břehu řeky přemýšlel o své životní situaci a blíže nerozvedeném rozčarování z nesplněných slibů zaměstnavatele a usoudil, že v Rakousku by ho mohla čekat světlejší budoucnost, než která se mu dosud skýtala, a nabízející se možnosti tedy bez otálení využil. Sdílel jim, že požádal o politický azyl a shání si práci, na poměry v táboře si nestěžoval. Návrat odmítl s tím, že slyšel, že by mu v tom případě hrozilo patnáct let vězení.⁷⁹ Ohledně budoucnosti své rodiny se vyslovil v tom smyslu, že hodlá usilovat o příjezd manželky, ale konkrétní kroky v tom směru ještě nestačil vykonat. Pokud by se její příjezd ukázal jako nemožný, měl poznamenat, že v tom případě by se raději vrátil, i kdyby měl „jít sedět“. Převzal si dopis od své ženy a po matce poslal odpověď, ve kterém ji ujišťoval, že udělá vše pro to, aby za ním do Rakouska mohla přijet. Tento dopis jeho matka před vojenskou kontrarozvědkou zatajila, jeho existenci ale při návštěvě dcery zjistil tchán a jakožto major Pohraniční stráže jej – patrně puzen služební horlivostí (či strachem z kádrové kaňky) – okopíroval a předal těm, jimž doposud „scházel“.⁸⁰

77 Tamtéž, scan 21130_1_1_0020-1, poznatky z uskutečněného výjezdu příbuzných.

78 Zde je třeba z hlediska kritiky pramene poznamenat, že následná výpověď rodinných příslušníků o rozhovoru se nemusí shodovat se skutečností. V řadě případů je zdokumentováno, že příbuzným šlo zcela pochopitelně především o samotné setkání a řešení rodinných témat, přičemž synové byli rodiči od návratu navzdory instrukcím častěji odrazováni.

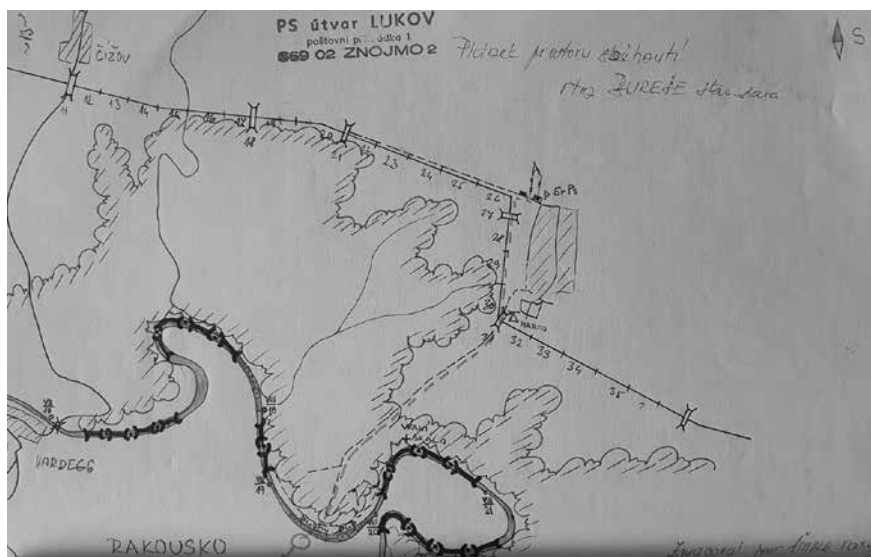
79 Trestní sazba za vojenský trestný čin zběhnutí do ciziny byla v případě vojáka z povolání 5–10 let odnětí svobody (§ 283 zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákoník).

80 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-41842 MV, protokol o výslechu svědka Antonína Sedláře, s. 70–74.

O něco později v nedatovaném dopise své manželce napsal, že přebývá na ubytovně ve městě St. Georgen im Attergau v Horních Rakousích a bydlí na pokoji se slovenským veterinářem a rumunským knězem. Žádal ji o zaslání učebnice němčiny a svého řidičského průkazu, aby mohl dojíždět za prací mimo město. Zároveň sliboval posílat příspěvek z výdělku na splácení novomanželské půjčky. V jednom místě poznamenal, že jí chtěl o svém úmyslu říct, ale nakonec to raději neudělal, takže o emigraci nejspíše přece jen již nějakou dobu uvažoval.⁸¹

Vyšší vojenská prokuratura na něj 28. listopadu 1988 podala obžalobu ze spáchání trestného činu zběhnutí do ciziny podle § 283 odst. 1, odst. 2 písm. a) Tr. z. Rozsudkem Vyššího vojenského soudu v Táboře byl 16. prosince uznán vinným a odsouzen na 6,5 roku odnětí svobody nepodmíněně.⁸² Bylo to znatelně více, než na kolik byli v té době zběhové za podobných okolností útěku odsuzováni, pro vojáky z povolání ale platila zvýšená trestní sazba – zde ještě zůstala v první třetině. Nejvyšší soud rozsudek dne 23. února 1989 potvrdil.⁸³

Na konci roku 1989 se za ním jeho žena spolu s již narozeným potomkem vystěhovala.⁸⁴

Obr. 12: Čárkovanou linií vyznačen postup Stanislava Bureše ke státní hranici (ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-41842 MV, s. 13)

81 Tamtéž, kopie dopisu Stanislava Bureše, s. 119–120.

82 Tamtéž, rozsudek Vyššího vojenského soudu, s. 137–141.

83 Tamtéž, usnesení Nejvyššího soudu, s. 142–147.

84 ABS, f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky SNB – operativní svazky, arch. č. 21130, scan 21130_1_1_0042-1, závěrečná zpráva k ukončení rozpracování.

Závěr

Ve sledovaném období zběhlo z Pohraniční stráže do zahraničí celkem 42 pohraničnicků, z toho 19 z německého úseku státních hranic a 23 z úseku rakouského. Do celkového počtu nejsou započteny případy, které by se daly označit jako pokusy o zběhnutí či nedokonané pokusy.⁸⁵

Typologicky by se události daly roztřídit podle několika kritérií: Z celkového počtu 42 zběhnutí se stalo 23 během výkonu dozorcí či strážní služby nebo během různých forem ostrahy hranic. Celkem 7 zběhů si při útěku pomohlo užitím násilí, přičemž všechny násilné případy se udály ve službě a naštěstí zůstaly bez obětí na životech a vážných zranění. Pokud bychom dělili případy podle místa dějství, na rakouských hranicích 16 pohraničnicků zběhlo ve službě a 7 mimo službu, na německých hranicích je poměr obrácený, tedy 7 : 12. Celkově tudíž ve službě zběhlo 23 pohraničnicků a mimo službu 19.

Jak jsem již v úvodu naznačil, nezodpovězenou otázkou zůstává motiv jednotlivých případů. Po důvodu zběhnutí se v následném zpravodajském rozpracování pídlili příslušníci VKR, kteří ve finále signálního svazku buďto kapitulovali oznámením, že motiv se nepodařilo zjistit, nebo jej odbyli konstatováním obdivu západního způsobu života, rodinných problémů „vojenského zběha“ apod.

To, že v celkovém množství případů hrála významnou roli touha poznat svět za železnou oponou a znechucení tehdejší situací v Československu, je jisté. Jisté je i to, že motiv nebyl vždy pouze jeden a událost mohla katalyzovat i souhra okolností, přičemž svou roli mohla hrát i neutěšená situace v rodině.

V potaz musíme brát věk většiny hlavních aktérů: ve dvaceti letech vidí člověk problémy z jiného úhlu než ve věku pozdějším. Řadu případů spustil alkohol, který hrál v životě mnoha pohraničnicků významnou roli.

V dosavadním výčtu motivů zběhnutí dosud chybí jeden, který dle soudu autorů patří k nejvýznamnějším. Tím je šikana, podle tehdejší služební hantýrky „narušení vztahů mezi pohraničníky“. Šikana byla v osmdesátých letech na jednotkách, kde sloužili vojáci základní služby, běžnou záležitostí. „Mladí“, „ptáci“ či „bažanti“ prováděli úklid na jednotkách, na jejich bedrech spočívala hlavní tíha strážních a dozorcích služeb a hospodářských prací. V jednotkách armády bylo běžnou praxí, že vojáci prvního ročníku čistili boty vojákům staršího ročníku, stlali jim postele, sháněli jídlo (topinky, namazané chleby ap.) a pití (voda se šťávou či „šumákem“, donášení lahvového piva přes plot), dávali jim ze svého (cigarety apod.). Tato praxe se mnohdy zvrhávala do velmi odporných forem, přičemž ti, kdo se pokoušeli zaběhlému systému vzepřít, byli „mazáky“ trestáni: od povinnosti sehrát ponižující scénky přes od-

85 Do množiny pouhých pokusů o zběhnutí autoři zařadili, a tedy ponechali stranou zájmu široké spektrum případů: od těch odhalených zpravodajskými orgány ve stadiu raných příprav až po případy, kdy se pohraničnickovi podařilo dostat na sousední území, ale prakticky vzápětí se z vlastního rozhodnutí vrátil zpět.

pírání spánku až po fyzické napadání. „Mladí“ se neodvážili stěžovat si odpovědným funkcionářům a spadnout tak jako „bonzák“ až na úplné dno. „Mazáci“ o šikaně nemluví a vojáci z povolání nad ní zavírali oči. Mazácká vojna důstojníkům šetrila práci a udržovala systém, který svým způsobem fungoval, proto ji mnozí důstojníci schvalovali. Demontovat stávající zvykové pořádky a postavit tak proti sobě zkušené vojáky druhého ročníku s sebou neslo četná úskalí a ta chtěl z vojáků z povolání podstoupit jen málokdo.

Mezi vojáky základní služby v armádních jednotkách se říkalo, že u pohraničnicků šikana neexistuje, protože šikanování by si to na hlídce se šikanisty vyřídili mezi čtyřma očima se zbraní v ruce. Zda v Pohraniční stráži existoval systém drobných úsluh, není autorům známo, avšak jisté je, že i zde nesli „mladí“ hlavní zátěž služeb a hospodářských prací. Dokumentují to soukromé zápisky dvou zběhů. Nejprve úryvek z dopisu Jana Bartoše: *Nezlobte se, že jsem tak dlouho nepsal, ale mám samou službu a volného času minimálně. [...] Přišly teď zase silné mrazy a není legrace sloužit v průměru deset hodin denně. Služby jsou rozepsány na dva dny a třetí den je vždy buď volno, nebo odborná příprava. U nás mladých, tedy posledně nastupujících, je spíše to volno symbolické. Musím to alespoň do srpna nějak vydržet. Proč do srpna? Číslo bude 400, jsem mazák a měl by být veget. Už aby přišli nové kusy [sic] a my, teď zatím nejmladší, jim rádi předáme rajony spolu s kýblem, hadrem a košťaty. [...] Vycházky teď 3 měsíce nedostanem, nárok má ten, kdo něco odsloužil.*⁸⁶

Podobně vyznívají i deníkové záznamy Stanislava Pagáčika: *Tá zelená pakáreň sa už nedá vydržať, v pondelok 5. 8. som sa rozhodol, že ju opustím. Stále čakám na príležitosť, strašne sa to vlečie. Čím skôr preč a začať aj keď od ničoho, ale v slobodnom svete. V noci som mal službu strážneho roty. Trčal som tam od 23 h do 5 h ráno a ešte ma tam chceli nechať hodinu, ale vzal to iný z nášho ročníku. Dal som si slabé raňajky a zobudil som sa asi len o 8 hod., keď starý robil krik na chodbe. Zobudil som asi o 11 hod. Šmídovi sa zase niečo nepáčilo ohľadom dielne, takýchto, ako je on, neznášam, iba čo robí zlú krv, a ešte keď sa k nemu pridá Košút, to je vojna. Predvčerom tu bol kontráš, samozrejme som mu nič nepovedal, na čo si to komplikovať, keď každý niečo vie a všetci mlčia a tvári sa akoby tu v Železnej bol raj. Veliteľ iba otrča len svoje hviezdičky a robí si čo chce a myslí, že je aký je kamarát s vojakmi. [...] Dnes je 11. 8., stále čakám, včera bola slabá príležitosť, dala by sa aj využiť, lenže s mojou psychikou ťažko, dúfam bude lepšie, už sa neviem dočkať. Včera 17.8. bola perfektná, aj dnes 18.8., no zase nič, ako prekonať ten môj hlúpy strach. [...] Včera zas Novák vystrájal, 1/2 vedra nastrúhaného mydla rozdrobil na penu a vylial s tým na dliažku 3 vedrá vody, primitiv, pak sme robili izbu. Čakám.*⁸⁷

86 ABS, f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky SNB – operativní svazky, arch. č. 20073, scan 20073_1_3_0021, opis dopisu Bartoše rodičům.

87 ABS, f. Sbirka Správa vyšetrování StB – vyšetrovací spisy, arch. č. V-40742, s. 44, deníkové záznamy, redakčně upraveno.

Tezi, že jedním z hlavních motivů dezerce do zahraničí mohla být šikana vojáků 1. ročníku, podpoří i následující statistika: z celkového počtu 42 dezertérů bylo 28 pohraničnicků prvního ročníku, 7 druhého ročníku, 2 pohraničníci v záloze toho času na cvičení a 3 pohraničníci z povolání; datum nástupu zůstal nezjištěn u 2 vojáků.

Zběhnutí do zahraničí je fenomén, který byl ve svém rozsahu možný pouze u Pohraniční stráže. I když hraniční čára mezi dvěma politickými systémy neležela bezprostředně za dráty, na několik set metrů od ní se tehdy dostal jen málokdo. Mnoho pohraničnicků příležitost využilo, avšak stav dosavadních výzkumů dosud nedovoluje provést kvalifikovaný odhad celkového počtu zběhnutí od ozbrojených pohraničních složek v poválečném období. Budiž tento příspěvek střípkem do mozaiky historie československého pohraničí.